

Serbias vei mot EU-medlemskap

Stine Karlsen

Masteroppgave

Samfunnsvitenskapelig fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

30.04.2009

Forord

Det har vært en spennende og lærerik prosess å skrive en avsluttende masteroppgave i statsvitenskap. Å fordype meg i et tema har vært unik mulighet for faglig og personlig utvikling. Denne oppgaven markerer slutten på 20 års skolegang, det er nå på tide å rydde lesesalsplassen og vende snuten ut i arbeidslivet.

Jeg vil takke min veileder, Anders Kjølberg (V/08, H/08, V/09), for gode faglige innspill og tilbakemeldinger. Jeg ønsker også å takke mitt kull fra lesesal 901 for kaffepauser og annen moro på pauserommet.

Videre vil jeg si tusen takk til Ane Marte Nordvik, Irene Bakkerud og Marianne Holmesland for å ha gått igjennom hele oppgaveprosessen sammen med meg og bidratt til faglige og ikke fullt så faglige tilbakemeldinger. Lykke til videre.

Oslo, 30.04.2009

Stine Karlsen

Innhold

FORORD	3
INNHold	5
1. INNLEDNING	9
1.1 PROBLEMSTILLING	10
1.2 RELEVANS.....	11
1.3 BEGREPSAVKLARING.....	11
1.3.1 Sikkerhetspolitiske virkemidler	11
1.3.2 Vesten.....	12
1.3.3 Jugoslavia.....	12
1.3.4 Balkan.....	12
1.4 TEORETISK RAMMEVERK.....	12
1.5 METODE.....	13
1.5.1 Casestudie	14
1.5.2 Reliabilitet og validitet.....	15
1.6 DISPOSISJON.....	16
2. BAKGRUNN.....	17
2.1 SERBIAS HISTORISKE BAKTEPPE	17
2.2 SERBISK NASJONALISME.....	20
2.2.1 Nasjonsbegrepet.....	20
2.2.2 Nasjonalisme.....	21
2.2.3 Nasjonalismens egenart i Sentral- og Øst-Europa	22
2.2.4 Nasjonalismen på Balkan	22

3. TEORI	27
3.1 SENTRALE BEGREPER I OPPGAVEN	27
3.1.1 <i>Det utvidede sikkerhetsbegrep</i>	27
3.1.2 <i>Sikkerhetslogikk</i>	27
3.2 REGIONALE SIKKERHETSKOMPLEKS (RSCT)	29
3.2.1 <i>EU som et sentrert regionalt sikkerhetskompleks</i>	30
3.2.2 <i>Balkan som et regionalt sikkerhetskompleks</i>	31
3.3 KONSTRUKTIVISME	33
3.4 SENTRUM-PERIFERI MODELLEN	34
3.4.1 <i>Strategier fra sentrum</i>	36
3.4.2 <i>Strategier fra periferien</i>	37
3.5 INNENRIKSPOLITISKE FORHOLDS BETYDNING FOR UTENRIKSPOLITIKKEN.....	39
3.5.1 <i>Skillelinjer – sentrum-periferi i en nasjonal sammenheng</i>	39
4. TIDEN FREM TIL KOSOVOKRIGEN	41
4.1 FRA KOMMUNISME TIL ILLIBERALT DEMOKRATI	41
4.1.1 <i>Balkankrigene</i>	44
4.2 EUS FELLES UTENRIKS- OG SIKKERHETSPOLITIKK.....	45
4.2.1 <i>Maastrichttraktaten</i>	46
4.2.2 <i>Sanksjoner</i>	47
4.2.3 <i>Regional tilnærming</i>	49
5. KOSOVOKRIGEN OG DENS KONSEKVENSER	50
5.1 KOSOVOKRIGEN	50
5.2 EUS REAKSJON PÅ KOSOVOKRIGEN.....	52
5.2.1 <i>Den europeiske sikkerhets- og forsvarspolitikken (ESDP)</i>	52

5.2.2	<i>Stabilitetspakten</i>	52
5.2.3	<i>Stabiliserings- og Assosiasjonsprosessen</i>	53
5.2.4	<i>Kontakt mellom opposisjonen i Serbia og Vesten</i>	53
5.3	EU-TOPPMØTET I THESSALONIKI 2003	56
5.3.1	<i>Den europeiske sikkerhetsstrategi (ESS)</i>	56
5.3.2	<i>Stabiliserings- og assosiasjonsavtaler (SAA)</i>	58
5.3.3	<i>Partnerskapsavtaler</i>	58
5.4	UTVIDELSEN AV EU	59
5.4.1	<i>Københavnkriteriene</i>	60
5.5	UTVIKLINGEN I SERBIA ETTER KOSOVOKRIGEN.....	61
6.	ANALYSE	70
6.1	EFFEKTIVITETEN AV EUS SIKKERHETSPOLITISKE VIRKEMIDLER	70
6.1.1	<i>Hjelp til demokratisering innenfra</i>	72
6.1.2	<i>Regionalt samarbeid</i>	72
6.1.3	<i>Asymmetrisk avhengighet</i>	73
6.1.4	<i>Globalisering</i>	74
6.2	VANSKELIGHETER VED EUS FORSØK PÅ Å PÅVIRKE OG INTEGRERE SERBIA	75
6.2.1	<i>Oppsummering</i>	81
6.3	UTFORDRINGER FOR EU SOM UTENRIKSPOLITISK AKTØR	81
6.3.1	<i>Oppsummering</i>	84
7.	KONKLUSJON	86
7.1	RESULTATENE AV ANALYSEN.....	86
7.1.1	<i>Hvilke virkemidler bruker EU ovenfor Serbia for å fremme egen sikkerhet, og hvor hensiktsmessige har disse vært?</i>	86

7.1.2	<i>Hvorfor har det vært så vanskelig for EU å integrere Serbia?</i>	88
-------	---	----

KILDELISTE	92
-------------------------	-----------

1. Innledning

Serbia er annerledeslandet. Landet skiller seg sterkt ut fra andre land på Balkan, i Europa, ja, i verden. På nåværende tidspunkt er Serbia et spennende studieobjekt da det er den eneste staten på Balkan hvor et EU-medlemskap har vært et kontroversielt innenrikspolitisk tema.

Det å gjøre seg bemerket i det internasjonale samfunnet har vært en gjennomgående tendens når det kommer til Serbia. Serbia var den utløsende årsak for første verdenskrig og sto i tillegg bak den største internasjonale konflikten i Europa etter den andre verdenskrigen, i Kosovo 1999. Jugoslavia, med Serbia som den dominerende republikken i føderasjonen, presterte også å være det eneste landet som Stalin og Sovjetunionen støttet fra seg under den kalde krigen, hvor Stalins fokus var rettet mot å spre kommunismen og egen innflytelse over størst mulig område. Jugoslavia og Serbia vokste frem som en kommunistisk stat på egen hånd, og hadde egne ideer om styring av en kommunistisk stat. Påvirkningen fra en av verdens to supermakter kom dermed til kort. I etterkant av den kalde krigen er det nå Vesten og den Europeiske Union (EU) som ønsker å influere og påvirke Serbia.

Da EU ble grunnlagt i 1957 var det blant annet i et forsøk på å sette en stopper for Europas blodige historie ved å danne et felles rammeverk hvor de kunne redefinere sine nasjonale interesser ved å fremkalle delte interesser. Den europeiske integrasjonen lyktes i å transformere politikken mellom etterkrigstidens vest-europeiske stater fra et null-sum spill med vinnere og tapere til et positiv-sum spill hvor alle tjener på et samarbeid. Utvidelsen av unionen til Øst-Europa i 2004 videreførte denne logikken suksessfullt til disse statene (Batt 2005:36). Målet er nå at også at Balkan skal kunne tjene på denne positive effekten.

Etter den siste utvidelsen har EU felles grenser med Balkan. Med dette er det av en sentral betydning for EU, både politisk, sosialt og økonomisk, hvordan området utvikler seg. Balkan, og spesielt områdene dekket av Det tidligere Jugoslavia, er en

ustabil region der konflikter blusser opp med jevnlig mellomrom, som resulterer i store utfordringer for EU. EU har innfunnet seg med at hvis de ikke eksporterer stabilitet til Balkan, vil Balkan eksportere ustabilitet til Europa. Serbia representerer en utfordring for EU, både politisk og som en aktør som skaper lokale konflikter. Serbia blir sett på som nøkkelen til stabilitet i regionen (Batt 2005:71).

For å verne seg mot truslene fra Europas utkantstrøk, har EU utviklet et sett av ulike virkemidler, enten ved å påvirke og integrere statene, eller ved å holde en viss avstand til de ustabile områdene. Flesteparten av statene har valgt å integrere seg, eller legger ned en betydelig innsats for i fremtiden å få lov å bli en integrert del av EU. Denne studien foretar en analyse av EUs virkemiddelbruk ovenfor Serbia. Formålet med analysen er å vurdere effektiviteten av de ulike virkemidlene EU har tatt i bruk ovenfor Serbia i forsøket på å øke egen sikkerhet, og hvorfor dette har vært så vanskelig.

1.1 Problemstilling

Temaet for oppgaven er forholdet mellom EU og Serbia. I etterkant av den kalde krigen har EU forsøkt å stabilisere konfliktene på Balkan. For å få til dette, har de forsøkt å tilnærme seg Serbia på ulike måter. I oppgaven vil jeg rette fokuset mot de ulike sikkerhetspolitiske virkemidlene EU har tatt i bruk ovenfor Serbia, fra oppløsningen av Jugoslavia på 1990-tallet og frem til i dag. Jeg vil også se nærmere på hvor hensiktsmessige de ulike virkemidlene har vært og hva som ligger til grunn for responsen fra Serbias side på EUs virkemiddelbruk.

Basert på de beskrevne trendene og den observerte utviklingen har jeg kommet fram til en todelt problemstilling:

”Hvilke virkemidler bruker EU ovenfor Serbia for å fremme egen sikkerhet, og hvor hensiktsmessige har disse vært?”

&

”Hvorfor har det vært så vanskelig for EU å integrere Serbia?”

For å kunne måle hvor hensiktsmessige de ulike virkemidlene har vært, vil det være fruktbart å se på Serbias reaksjon på de ulike tilnærmingene fra EU. For at et virkemiddel skal være hensiktsmessig, må det kunne skape en reaksjon fra Serbia i en positiv retning. Med positiv retning tenker jeg da på å bøye seg for krav og ønsker fremsatt fra Vesten og EU i forsøket på å stabilisere situasjonen på Balkan.

EU sin strategi ovenfor Serbia er på nåværende tidspunkt klar, de påvirker og har et langsiktig mål om å integrere Serbia inn i EU, men strategien har endret seg over tid. Serbia var i starten nølende og ambivalent til en tilnærming til EU, men også dette har med tiden endret seg. Serbias prioriterer i sin utenrikspolitikk i dag å utvikle sitt forhold til EU. I Den nasjonale strategi for assosiering med den europeiske union fra 2005, blir Serbias EU-medlemskap definert som en prioritet og et langsiktig mål. Situasjonen er nå snudd på hodet, med Serbia som trakter etter å komme inn i den europeiske varmen og EU som holder tilbake.

1.2 Relevans

Det har blitt foretatt en god del forskning innenfor EU-feltet, egne institutter har oppstått med dette formålet. Det denne oppgaven kan bidra med er å se nærmere på hvilke problemer som oppstår i forbindelse med Serbia. Oppgaven er interessant da den fokuserer i stor grad på hva som fører til at EU møter på vanskeligheter i sine tilnærminger til Serbia, og dermed ikke ensidig fokuserer på alt som går bra. Forskningsartikler på fagfeltet har vist en tendens til å holde fokuset på hva som går bra når EU søker å influere tredjeland.

1.3 Begrepsavklaring

1.3.1 Sikkerhetspolitiske virkemidler

Politikk er studiet av hvordan interesser og verdier formes og oppstår, brytes mot hverandre, forsones eller seirer og taper i en beslutningsprosess. Når en skal studere utenrikspolitikk, ser en på en stats målrettede handlinger overfor sine omgivelser (Statsvitenskapelig leksikon 1997:276). Disse målrettede handlingene som har til formål å styrke landets sikkerhet, kan en kalle for sikkerhetspolitiske virkemidler.

1.3.2 Vesten

Det internasjonale samfunnet og vesten blir ofte brukt som en fellesbetegnelse på de internasjonale og regionale organisasjonene FN, EU, OSSE, NATO. Dette er også hva jeg legger til grunn i bruk av disse begrepene.

1.3.3 Jugoslavia

Jugoslavia var en tidligere republikk i på Balkan 1918–1992 og omfattet de nåværende selvstendige statene Bosnia-Hercegovina, Kosovo, Kroatia, Makedonia, Montenegro, Serbia og Slovenia. Fra 1963–1992 var republikkens fulle navn Den sosialistiske føderative republikk Jugoslavia. Føderasjonen gikk i oppløsning 1991–92 da Slovenia, Kroatia, Bosnia-Hercegovina og Makedonia erklærte seg selvstendige. En ny jugoslavisk stat ble dannet i 1992 av Serbia og Montenegro. Fra 2003 tok staten navnet Serbia og Montenegro. I 2006 ble denne staten oppløst, og Montenegro og Serbia ble to selvstendige stater. Kosovo, som var del av Serbia, fikk sin selvstendighet i 2008 (Snl.no 2009). I oppgaven vil jeg allerede fra Jugoslavias oppløsning bruke statsnavnet Serbia, også i perioden mellom 1992 og 2006.

1.3.4 Balkan

Statene fra Det tidligere Jugoslavia befinner seg på Balkan og er vanlig å betegne som Vest-Balkan. Balkan omfatter også den europeiske delen av Tyrkia, Bulgaria, Romania, Hellas og Albania. Videre i oppgaven vil statene fra det tidligere Jugoslavia bare bli omtalt som Balkan.

1.4 Teoretisk rammeverk

Ingen enkelt teori kan alene forklare utviklingen av forholdet mellom EU og Serbia. Min teoretiske tilnærming anvender dermed momenter fra ulike teorier for å belyse problemstillingene på en bredest mulig måte.

Serbia er en aktør som genererer konflikter i egen region. For å forstå dette komplekse og konfliktfylte forholdet mellom Serbia og de andre statene på Balkan, vil jeg ta i bruk teorien om det regionale sikkerhetskomplekset (RSCT). Teorien tar for seg viktigheten av det regionale nivået for en stats sikkerhetsavhengighet, og er av

betydning for hvordan Serbia ser på EUs tilnærminger i egen region. RSCTs sentrale ide er at en region innehar nokså varige mønstre med hovedvekt på enten vennskaplige samhandlinger eller mistillit mellom statene i regionen. Teorien evaluerer maktbalansen og forholdene innenfor og mellom hvert regionalt kompleks.

Ifølge RSCT vil realismens maktbalanse dominere systemet, men teorien legger også vekt på at konstruktivismens fokus på bakgrunnsfaktorer som historie, kultur og geografi vil spille inn på det regionale nivået. Dermed vil også historiske faktorer og spesielle stridsspørsmål som trigger konflikter være av betydning. Historiske forhold og utviklingen av nasjonalisme er av særlig betydning for å forstå Serbias sikkerhetisering av den nasjonale identitet. Innen studier av nasjonal sikkerhet legger konstruktivistene en særlig vekt på påvirkningen og effektene av kultur og identitet på sikkerhetspolitikk. Jeg vil derfor trekke frem konstruktivisme som eget punkt for å belyse hvordan dette har påvirket Serbias vei mot et medlemskap i EU.

For å vurdere EUs virkemiddelmiddebruk ovenfor Serbia, er sentrum-periferi modellen et egnet middel. En sentrum-periferi modell kan fortelle oss hvordan EU som sentrum forholder seg til sin periferi for å fremme sin sikkerhet. Modellen kan også forklare hvordan et land i periferien reagerer på sentrums politikk. Dette vil illustrere ulike strategier som følger av forholdet mellom EU og Serbia.

Innenrikspolitiske forhold har spilt en rolle for å forstå hvorfor det har vært så hardt for EU å nå igjennom med sine sikkerhetspolitiske strategier. Jeg vil derfor se på de innenrikspolitiske forholdene i Serbia i lys skillelinjer. Skillelinjer er en varig politisk motsetning som strukturerer handling på elite og velgernivå, og vil være med å forklare konsekvensen for sikkerhetiseringen av den nasjonale identitet for utviklingen av partisystemet i Serbia og hvordan EU-spørsmålet spiller inn som en sentral faktor i politikken.

1.5 Metode

Bakgrunnen for dette kapittelet er å gi en oversikt over oppgavens forskningsdesign og metoden brukt for datainnsamling, mitt opplegg for studien. Metode er en

fremgangsmåte for å løse problemer og komme frem til ny kunnskap (Hellevik 2002:12).

1.5.1 Casestudie

Denne oppgaven benytter seg av kvalitativ metode og er strukturert som en teoretisk fortolkende casestudie. Oppgaven min skal trekke deskriptive slutninger, dette leder hen på at casestudier er den beste tilnærmingen. Casestudier forsøker å forklare et begrenset fenomen ved å gå i dybden på fenomenet. Oppgaven skal analysere en prosess som påvirkes av ulike hensyn, og kan dermed ikke gis statistisk generaliserbare resultater. Hensikten ved bruk av en teoretisk fortolkende casestudie er å anvende generaliseringer for å kaste lys over spesielle saker. I denne forbindelse representerer min oppgave ikke et bidrag til videre utvikling av teoretisk innsikt, men bidrar derimot til styrking av teori. Noen ganger er casestudier det eneste som er mulig, fordi det fenomen man står ovenfor er unikt (Andersen 1997:61). Mine begreper og teoretiske sammenhenger blir brukt til å oppsummere og strukturere det empiriske materiale (Andersen 1997:26-27).

Det fortolkede case kan gis mange ulike tolkningsmuligheter avhengig av teoriene som blir tatt i bruk. Mange ulike teorier kan bære en case (Andersen 1997:26-28). Med dette er det vanskelig å trekke bastante konklusjoner ut fra analysens resultater. Men likevel er bruken av teorier nyttig da modellene og teoriene er en forenkling av virkeligheten, som vanskelig kan si å stemme helt til punkt og prikke. Uten bruk av en modell er det vanskelig å forklare eller predikere staters atferd på en tilfredsstillende måte (Kjølberg & Jeppesen 2001:27). Jeg imøtegår dette problemet ved å gjøre bruk av ulike teorier og begrep i min oppgave, som fører til en mer grundig dekning av problemstillingen.

Da dette er en kvalitativ casestudie blir det vanskelig med en klar deling av stoff mellom beskrivelsen av empiri og analyse. Jeg vil derfor gjøre deskriptive beskrivelser og analyse i lys av teori samtidig. Dette gjør jeg for å kunne analysere utviklingen fortløpende. Dette er et valg jeg tar på bakgrunn av at oppgaven strekker

seg over en tidsperiode med mange endringer. Det blir dermed glidende overganger mellom de ulike nivåene av beskrivelse og analyse.

1.5.2 Reliabilitet og validitet

At den operasjonelle definisjonen er klar og presis, har igjen stor betydning for om innsamlingen og behandlingen av data kan gjennomføres med en høy grad av reliabilitet. Disse to forholdene til sammen bestemmer datas validitet (Hellevik 2002:52).

Reliabilitet betegner datas nøyaktighet (Hellevik 2002:52). En forsker skal kunne gjennomføre den samme casestudien og komme frem til de samme resultatene som forskeren som utførte den opprinnelige undersøkelsen (Yin 2003:37). I kvalitative studier legges vekten på at kildene er pålitelige, god reliabilitet vil si at resultatene er til å stole på. En risiko ved bruk av kilder er at materiale bærer preg av forskerens og forfatterens subjektive oppfatninger, og informasjonen er ufullstendig. Av denne grunn er det nødvendig å dokumentere kildebruken nøyaktig.

Oppgavens kildemateriale baseres på ulike typer kilder. Jeg tar i bruk primærkilder som offisielle dokumenter utgitt fra EU, som traktater, rapporter og strategidokument. Fordelene med offentlige dokumenter er at de formidler fakta. Her regner jeg reliabiliteten for høy.

Jeg vil i denne oppgaven i stor grad benytte meg av data som andre forskere har samlet inn, som en rekke historiske og statsvitenskapelige fagartikler om emnet, og avisartikler. Ved sekundære kilder foreligger det allerede fortolkninger av andre. Bruken av slik litteratur fører til behovet for god kildekritikk for å vurdere kildens pålitelighet. Mulige ulemper kan være usikkerhet omkring materialets relevans og pålitelighet, fordi materiale som foreligger i bearbeidet form gjerne er innsamlet for andre formål enn å undersøke en problemstilling som den forskeren har formulert (Hellevik 2002:101). Jeg er oppmerksom på at dette er sekundærlitteratur, og vil ta hensyn til at stoffet for en stor del er fortolket materiale. Forutsetninger for

sekundærkilder er at de er relevante og etterrettelige, og ikke bygger på overfladisk synsing fra forfatterens side. Andre forskeres historiske og statsvitenskaplige bidrag er troverdige da de representerer seriøse forskningsinstitusjoner. En del artikler er hentet fra europeisk forskning, dette kan gjøre artikkelen unyansert og må leses med kritiske øyne, men fagartiklene er publisert av forskningsinstitutter som opererer med høy fagmessige standarder. Forfatteren bør ha gode forkunnskaper og gå frem på en vitenskapelig måte. Disse kravene mener jeg er i stor grad er oppfylt i bidragene som jeg benytter i denne oppgaven. Jeg tar også i oppgaven i bruk en god del elektroniske kilder fra internett. Informasjon på internett forandres kontinuerlig, dette kan være en risiko. Samtidig fører internett til muligheten for å ta i bruk et stort antall lett tilgjengelige kilder.

Kildene som har blitt brukt er offentlig tilgjengelig, som bøker og som nyhetsartikler, artikler og dokumenter over internett. Kombinert med hyppig sitering gir det en god reliabilitet. Jeg regner også kildene jeg har samlet in som dekkende for problemstillingen.

1.6 Disposisjon

Det neste kapittelet er et bakgrunnskapittel som skal gi et bakenforliggende bilde over Serbias historiske utvikling og utviklingen av nasjonalisme, da dette er av stor betydning for Serbias adferd. I kapittel 3 vil jeg gjøre nærmere rede for oppgavens teoretiske rammeverk. De neste tre kapitlene inneholder oppgavens analyse. Kapittel 4 vil komme med en fremstilling av Serbia og EUs utvikling før NATOs intervensjon i Kosovo 1999, mens det neste kapittelet, kapittel 5, tar for seg Kosovokrigen og dens konsekvenser. En nærmere analyse av oppgavens problemstillinger vil bli foretatt i kapittel 6. I det siste kapittelet kommer en konklusjon.

2. Bakgrunn

2.1 Serbias historiske bakteppe

Historien kan i sammenheng med nasjonal identitet være med å gi et bakenforliggende bilde på hvorfor det har vært så vanskelig å integrere Serbia inn i EU. På Balkan betyr historisk bevissthet mer enn ellers i Europa. Hva som skjedde for mange hundre år siden brukes fremdeles som argumenter, og dermed spiller historien med i det som skjer. Konsekvensene av tidligere tiders handlinger ligger under og påvirker dramaets forløp i dag (Mønnesland 2006a:13).

I 1169 ble grunnlaget for det serbiske middelalderriket lagt, Serbias kulturelle storhetstid. Det ble bygd praktfulle klostre og kirker, den ortodokse kirken ble oppfattet som den serbiske nasjonens sjel (Mønnesland 2006a:91). Handelen blomstret, og Serbia hadde så store rikdommer at de kunne utfordre Bysants. Under Tsar Stefan Dusan (1331-1355) nådde den serbiske middelalderstaten sitt høydepunkt. Hans omfattende lovbok regulerte samfunnslivet og styrket administrasjonen og rettsvesenet. Dusan hadde ambisjoner om å erobre den bysantinske tronen. Den bysantinske keiseren søkte hjelp fra de osmanske tyrkerne. Da Dusan døde i 1355 hadde tyrkerne bitt seg fast på det europeiske kontinentet. I 1355 startet det serbiske riket å gå i oppløsning og de ble beseiret av tyrkerne i 1371 (Mønnesland 2006a:93). Fyrst Lazar Hrebeljanovic tok over det resterende riket og organiserte en stor hær mot tyrkerne. De to hærene møttes 28. juni 1389 på Kosovo-sletten. Tyrkerne vant slaget hvor både den tyrkiske sultanen Murad, flesteparten av de serbiske stormennene og fyrst Lazar falt (Mønnesland 2006a:94).

Kosovo-slaget blir oppfattet som et vendepunkt i serbernes historie. Datoen for slaget er blitt en skjebnedag i deres historie. Serberne har minnes slaget i generasjoner gjennom et omfattende antall legender og folkeviser. Tsar Lazar fremstilles som en martyr som på forhånd fikk valget av Gud og velger å dø for korset og friheten. Kosovo blir med dette først og fremst serbernes symbol på at Serbia en dag skulle reise seg igjen etter nederlaget og forræderiet. Å hevne Kosovo ble en hellig plikt. Kosovo-myten har blitt en nasjonal myte (Mønnesland 2006a:95). Serbia ble dominert

av tyrkerne i lang tid fremover, og Serbias historie på 1800-tallet var preget av den gradvise frigjøringen fra det tyrkiske overherredømmet og territoriell ekspansjon (Mønnesland 2006a:103). Det ble viktig for den unge serbiske staten å begrunne behovet for nasjonal samling og ekspansjon. I 1844 ble et utkast offentliggjort av den serbiske innenriksministeren, hvor han så et fremtidig Stor-Serbia som en fortsettelse av deres middelalderrike. Nå skulle de fortsette byggingen av en sterk stat som var blitt avbrutt av tyrkernes erobring. En storserbisk ideologi ble utviklet som gikk ut på assimilasjon og ekspansjon, og de ble lagt ned forsøk på å overbevise serbere utenfor staten om en tilslutning til moderlandet Serbia (Mønnesland 2006a:106).

Balkankrigene 1912-1913 handlet om en frigjøring fra Det Osmanske riket. Krigene, som gav Serbia stor ekspansjon mot syd (Kosovo og Makedonia), var en stor militær og politisk seier for Serbia, og vakte stor nasjonal begeistring. Endelig var Kosovoslaget hevnet. (Mønnesland 2006a:109). Serbia virket nå mer tiltrekkende på sydslaverne innenfor Habsburg-riket. Den sydslaviske bevegelsen innenfor riket var knyttet til Serbia, som Østerrike så på som en hindring for ekspansjon østover (Mønnesland 2006a:153). Serbias ekspansjonstrang vakte med dette en bekymring for Østerrike-Ungarn. Serbias ledende rolle og ekspansjonstrang kunne få alvorlige følger for det sydslaviske spørsmålet innenfor Habsburg-monarkiet. Med Serbias seire i balkankrigene var Østerrikes ekspansjonsmuligheter på Balkan stengt og østerrikerne hadde et behov for et påskudd for krig mot Serbia (Mønnesland 2006a:109-110). Frans Ferdinand, den østerrikske tronfølgeren ble skutt i Sarajevo den 28. juni 1914. Attentatmannen var en ung serber. Dette var startskuddet for den første verdenskrig. De serbiske målene var i etterkant av krigen de samme som før, en serbisk nasjonal samling. De var aldri noe særlig tilhengere av den jugoslaviske ide om en samling av sydslaverne som oppsto i Kroatia på begynnelsen av 1800-tallet. Den serbiske nasjonale bevegelsen ble aldri sydslavisk, men forble storserbisk ekspansiv (Mønnesland 2006a:153). På bakgrunn av de politiske realitetene i Europa under den første verdenskrig, hvor serberne mistet sin viktigste allierte i internasjonal politikk, Russland, og de andre sydslaviske nasjonene ønsket en samling av sydslaverne, ble et samarbeid erklært den 20. juli 1917 om opprettelsen av en jugoslavisk stat. Denne

såkalte Korfu-deklarasjonen erklærte at kroatene, serberne og slovenerne var ett folk, med felles blod, og felles språk. Da serberne var største nasjon, ville det gi dem mulighet til å bestemme den nye statens styreform (Mønnesland 2006a:158). 1. desember 1918 erklærte prinsregent Aleksandar at Kongedømmet av serbere, kroater og slovenere var opprettet. Serberne så på den nye staten som et Stor-Serbia, en oppfyllelse av den storserbiske ideologi, og ønsket derfor en sterk sentralistisk stat. Med sine seire i balkankrigene og sine store ofre under første verdenskrig hadde de betalt retten til å lede de jugoslaviske folkene. De hadde lidd så mye at det nå bare var rettferdig at de fikk noe igjen for det. Serberne hadde i tillegg maktmidler som gjorde dem i stand til å dominere de andre. Det serbiske regjeringsapparatet og embetsverket var best utbygd i kongedømmet, og serberne var den klart største nasjonen. De var dermed innstilt på å benytte seg av maktmidlene for å forme den nye staten (Mønnesland 2006a:166-167). 28. juni 1921 ble landet første grunnlov vedtatt. Datoen 28. juni var valgt fordi det var Serbias nasjonaldag, dagen for Kosovo-slaget og skuddet i Sarajevo. Jugoslavia ble med grunnloven en sentralisert stat, og hovedstaden ble lagt til Beograd (Mønnesland 2006a:171).

Under andre verdenskrig kom Jugoslavia under tysk kontroll. Det hadde bygd seg opp et lite kommunistparti ledet av Tito, kalt Partisanerne. Partisanerne fikk i 1941 ordre fra sitt moderparti i Moskva om å organisere en motstandsbevegelse i Jugoslavia, med slagord om en felles nasjonal front mot okkupantene. Som et slags styringsorgan ble Folkets frigjøringskomite opprettet (Mønnesland 2006a:195). I 1945 ble Jugoslavia befridd av partisanene, med hjelp fra sovjetiske styrker. På grunn av krigsinnsatsen sto det jugoslaviske kommunistpartiet sterkere enn i andre østeuropeiske land, og den kommunistiske maktovertakelsen skjedde derfor raskere og mer brutalt. De jugoslaviske kommunistene var ikke i samme grad avhengige av Sovjetunionen for å gjennomføre revolusjonen (Mønnesland 2006a:215). Med den kommunistiske maktovertakelsen i Jugoslavia i 1945 ble de jugoslaviske nasjonene konfrontert med en ny ideologi, som også hadde følger for løsningen av det nasjonale spørsmålet. Kommunistpartiet organiserte Jugoslavia etter en stalinistisk modell, hvor staten var

sterkt sentralistisk. Det var sentralmyndighetene og kommunistpartiet i Beograd som hadde all makt (Mønnesland 2006a:202).

Til tross for at Jugoslavia under den kalde krigen var en sosialistisk stat, var staten likevel ikke under dominans av Sovjetunionen. Det var det vanskelig for Stalin å akseptere. 28. juni 1948 meddelte Stalin at Jugoslavia skulle utelukkes fra organisasjonen, og det kom dermed til et brudd i forbindelsene mellom Sovjetunionen og Serbia. Jugoslavia nøyte stor internasjonal anseelse i etterkant av dette. Titos kamp mot Stalin vakte beundring og Jugoslavias sterke stilling i den alliansefrie bevegelsen gjorde at mange oppfattet Jugoslavia som en slags idealstat (Mønnesland 2006a:221). I Jugoslavia spilte derfor Sovjetunionen en mindre rolle. Ulikt de andre postkommunistiske statene i Sentral-Europa hadde kommunismen vokst frem på egenhånd, uavhengig av Sovjetunionen, og festet seg i den nasjonale identiteten på bekostning av liberale demokratiske verdier (Batt 2005:18).

Den sentralistiske politikken tildekket de underliggende nasjonalistiske motsetningene i Jugoslavia. Med den gradvise desentraliseringen fra 1950-tallet, kom imidlertid de nasjonalistiske motsetningene til overflaten igjen (Mønnesland 2006a:219). Så lenge Tito levde, kunne nasjonalistiske spørsmål likevel ikke nevnes. Titos hensikt var å skape en balanse mellom nasjonene for å unngå en gjentakelse av mellomkrigstidens storserbiske hegemoni. Etter Titos død vokste misnøyen i serbiske intellektuelle kretser angående Serbias stilling. Det kom krav om at Serbia nå måtte tenke mer på seg selv (Mønnesland 2006a:241).

2.2 Serbisk nasjonalisme

2.2.1 Nasjonsbegrepet

I moderne språkbruk har nasjon minst tre hovedbetydninger. I FN-sammenheng betyr en nasjon det samme som en stat, og en stat er en formelt uavhengig politisk enhet, anerkjent gjennom folkerett og diplomati. Her er en stat et påviselig fenomen, med territorium, befolkning og synlige organisasjonstrekk. Nasjonen er med dette et juridisk fenomen, en betegnelse på statsborgerne eller staten som en geografisk

avgrenset organisasjon. Dette er den utbredte betydning av nasjon (Østerud 2002:157). I en annen vanlig betydning utgjør nasjonen en folkegruppe med felles kulturelle kjennetegn, uavhengig av formelle statsgrenser. Her er det folket som danner en nasjon bundet sammen gjennom etnisk identitet, en felles historie, religion, språk eller andre samlende kulturtrekk (Østerud 2002:157). En tredje betydning av begrepet nasjon tar utgangspunkt i problemene med å finne entydige objektive kjennetegn, og bruker subjektive kriterier istedenfor. Enhver folkegruppe som definerer seg selv som en nasjon, eller som oppfattes slik av andre, er en nasjon (Østerud 2002:158).

2.2.2 Nasjonalisme

Det er ofte manglende samsvar mellom nasjoner og statsgrenser dersom nasjoner blir definert ut fra betydning nummer to, som kulturgrupper. Statene kan være flernasjonale, eller en nasjon kan høre hjemme i flere stater (Østerud 2002:161). Dette kan gi utslag i ønsket om å etablere seg i en selvstendig stat eller på forskjellige måter å konkurrere med andre nasjonaliteter. Nasjonalisme er en politisk doktrine om selvhevdelse og uavhengighet for et nasjonalt fellesskap. Nasjonalismen gjør seg bruk av denne betydningen, og kan defineres som et politisk prinsipp som går ut på at nasjonale og politiske enheter skal være sammenfallende (Mønnesland 2006a:21). Dette er den grunnleggende nasjonalistiske ide.

For å oppnå folkelig støtte har politiske ledere utnyttet nasjonale følelser og identitet. Samtidig ble etniske minoriteter hengt ut for å skape frykt og utdeling av skyld (Bugajski 2001:11). Negativ nasjonalisme er ofte knyttet til minoriteter. For å støtte opp under ideen om en nasjonalstat, kan en ty til undertrykkelse av alle som ikke tilhører nasjonen. Begrepet nasjonalstat innebærer at det er et ledende statsfolk. Minoriteter passer ofte ikke inn da det ledende statsfolket skal omfatte størst mulig del av befolkningen. I ekstreme tilfeller vil statsfolket forsøke en tilintetgjørelse eller integrering av minoriteten. Serbia er et av de mest ekstreme eksemplene på den negative nasjonalismen (Mønnesland 2006a:23).

2.2.3 Nasjonalismens egenart i Sentral- og Øst-Europa

Nasjonalismen har hatt en revolusjonerende sprengkraft gjennom oppløsningen av imperier, i samlingen av kulturgrupper og som løsrivelseskrav i flernasjonale stater (Østerud 2002:157). Nasjonalismen som utviklet seg i Sentral- og Øst-Europa har vokst frem etter stadige endringer av grenser i ettertid av nasjonalstatens fremvekst. Landene her gjennomgikk to ganger i forrige århundre store endringer i det politiske rommet langs de nasjonale linjene. Første gangen gjennom oppløsningen av de tradisjonelle multietniske rikene i tiden rundt første verdenskrig, den andre gangen gjennom disintegrasjonen av Sovjetunionen, Jugoslavia og Tsjekkoslovakia. Et resultat av disse omveltningene, var en fremvekst av nye stater som nasjonaliserte det politiske rommet i mye større skala en tidligere (Brubaker 1996:55). Den dynamiske kraften til den etnisk-kulturelle nasjonaliseringen i de nye europeiske nasjonalstatene fra mellomkrigstiden representerte en moderne form for politisering av etnisitet, med krav gjort på vegne av nasjonen, på politisk kontroll, økonomisk velvære og kulturell utfoldelse innenfor en egen nasjonalstat (Brubaker 1996:83).

Denne nasjonalismen er karakterisert av en tredimensjonal sammenheng mellom nasjonale minoriteter, de nye nasjonalstatene hvor de bor og det eksterne nasjonale hjemlandet de tilhører gjennom etnisk og kulturell tilhørighet (Brubaker 1996:4). Tre ulike typer av nasjonalisme er sentrale i denne forbindelse. Disse tre ulike typene nasjonalisme angir et politisk holdepunkt (Brubaker 1996:5). En tilstedeværelse av alle tre vil være en kompliserende faktor for forholdet mellom stater i en region.

2.2.4 Nasjonalismen på Balkan

Den tredimensjonale dynamikken mellom nasjonaliserende stater, nasjonale minoriteter og eksterne nasjonale fedreland gjør seg gjeldene på Balkan. Denne dynamikken ble spesielt aktuell i oppløsningen av Jugoslavia, og gjennom 1990-tallet, hvor de kulturelle og politiske grensene ikke var sammenfallende. Nasjonalisme og etnisk politikk har spesielt sterke røtter her på Balkan, hvor det er en rotfestet historisk konkurranse over territoriet og en gjennomgående grov diskriminering av minoritetene. Sammenblandingen av etniske folkegrupper og de ulike typene

nasjonalisme som vokste frem og ble fremtredende ved oppløsningen, har skapt et svært så konfliktfylt Balkan.

Mange nasjonalitetskonflikter på Balkan følger av imperieoppløsningene før 1920. Sovjetunionen konstruerte republikkene som nasjonale statsdannelser som tilhørte respektive navngitte nasjoner, på samme tid som deres makt ble sterkt begrenset. Jugoslavia fulgte denne samme modellen, men hadde en større spredning av folkegrupper på tvers av republikkgrensene. Grensene som etter hvert ble trukket for republikkene i Jugoslavia, skar på tvers av folkegrupper eller plasserte enhetlige grupper i flere land. Problemene rundt dette ble aktuelle da kommunismen mistet kontrollen.

Jugoslavia hadde vært et eksempel på det motsatte av en nasjonalstat, en flernasjonalstat der ingen nasjon utgjorde en majoritet. Samlivet må i flernasjonale stater organiseres slik at konflikter reduseres. Forsøk fra en nasjon på å dominere de andre, vil kunne føre til alvorlige motsetninger (Mønnesland 2006a:24). Uenighet om maktfordelingen innen Jugoslavia skapte polarisering mellom de ulike nasjonale gruppene. President Tito holdt Jugoslavia samlet med sin sterke og karismatiske personlighet, men så snart han døde i 1980 begynte etnonasjonalistisk retorikk og vokse frem i de ulike republikkene. Nasjonalisme ble suksessfullt trukket frem som et ideologisk instrument for politisk mobilisering (Batt 2005:17). Som en følge av dette fikk nasjonalismen på Balkan en oppblomstring på 1980-tallet.

Nasjonale motsetninger og nedarvet mistro lå der som et potensiale kyniske politikere kunne spille på for å sikre sitt maktgrunnlag (Østerud 2002:161). Det kulturelle mangfoldet på Balkan har ikke i seg selv ført til konflikter. Men etniske forskjeller har kunne utnyttes av kyniske politikere i krisesituasjoner for å oppnå politiske mål (Mønnesland 2006a:28). Milosevics bruk av nasjonalistisk retorikk for å mobilisere støtte fra massene, representerte en destabiliserende utfordring for den usikre nasjonale likevekten oppnådd av Tito.

I møte med serbernes higen etter hegemoni ønsket Slovenia og Kroatia autonomi og selvstendighet. Den serbiske minoriteten i Slovenia var liten, og løsrivelsen gikk foregikk i forholdsvis rolige former. Da slovenerne erklærte seg uavhengig 2. juni 1991 utløste det et kortvarig angrep fra den jugoslaviske hæren. Grunnen til at hæren gav seg så raskt kan være at Serbia lenge hadde hevdet at det ville være bedre å bli kvitt Slovenia, for så å beholde resten innenfor et serbisk-dominert Jugoslavia (Mønnesland 2006b:180). Forholdet mellom Serbia og Kroatia preget av en tilstedeværelse av alle de tre formene for nasjonalisme. Kroatia var en nasjonaliserende nasjon, med serbere som en nasjonal minoritet og Serbia som et eksternt nasjonalt fedreland for denne minoriteten i tillegg til en nasjonaliserende nasjonalisme. Denne overlappingen intensiverte prosessen, og endte med at Serbia angrep med formål å berge planen om et Stor-Serbia av restene av føderasjonen (Brubaker 1996:70). Kroatias nasjonalisering var et svar på Serbias forsøk på hegemoni (Brubaker 1996:70). Liknende tankegang er fremtredende også hos andre folkegrupper på Balkan, slik som kroatene, albanere og bulgarere, som har resultert i et konfliktfylt Balkan og er en viktig faktor bak regionens ustabilitet.

Den essensielle strukturen til subkomplekset var likt før og etter den kalde krigen, men annerledes under den kalde krigen. Men Beograd var hele tiden maktsenteret i dette subkomplekset. Subkomplekset var hele veien anarkisk (Buzan & Wæver 2003:382). Konfliktene som fulgte oppløsningen av Jugoslavia på 1990-tallet hadde diverse politiske, kulturelle og etniske undertoner, ikke minst frykten for det serbiske sentrums dominans. Dette komplekse forholdet mellom ulike typer nasjonalisme som er flettet inn rundt på hele Balkan, blant de mange ulike folkegruppene, skaper en fiendtlig samhandling på tvers av folkegruppene.

Serbia, det dominerende sentrum på Balkan

I Europa var Jugoslavia et imperium i miniatyr (Østerud 2002:161). Her bodde alle serbere innenfor samme stat, men i en multietnisk stat blandet med andre etnisiteter. Serberne drømte seg egentlig tilbake til et Stor-Serbia, men dette lot seg vanskelig gjennomføre. Jugoslavia løste grenseproblemene da grensene ble fusjonert med

nabostatene i et større territorium som også dekket Serbias sentrale historiske områder (Batt 2005:14). Som den største etniske gruppen forventet serberne å tilegne seg en større del av makten i forhold til de andre gruppene. De kjempet mot en desentralisering av staten, desentralisering representerte en trussel mot egen nasjonale enhet. Serbia strebet ikke etter likhet mellom de etniske gruppene, men hegemoni, hvor Jugoslavia kun var en måte å oppnå et Stor-Serbia (Batt 2005:16). Nøkkelinstitusjoner, som monarkiet og den ortodokse kirken, var for serberne med på å forsterke den institusjonelle og symbolske kontinuiteten med det tidligere serbiske kongedømme og storhetstiden fra middelalderen, og dermed den serbiske identitets dominante posisjon (Batt 2005:16). Nøkkelen til en omtrentlig likevekt mellom nasjonalitetene i Jugoslavia var de institusjonelle begrensningene lagt på Serbias makt for å hindre den politiske dominansen fra tiden før opprettelsen av Jugoslavia.

I forkant av Jugoslavias oppløsning var serberne fast bestemt på å sikre seg sentralisert kontroll og ved dette et serbisk hegemoni over Jugoslavia, eventuelt skape seg et Stor-Serbia hvis dette ikke ble oppnådd. Milosevic spilte på gamle og dype følelser i den serbiske nasjonen. Når regimet ikke kunne legitimere seg på annen måte, grep det til tradisjonell serbisk nasjonalisme (Mønnesland 2006a:248). Serbia hadde territorielle krav. Milosevic mente at hvis Jugoslavia gikk i oppløsning, måtte grensene revideres. Alle serbere skal leve i en stat og Serbia er overalt hvor det finnes serbere. (Mønnesland 2006a:259).

Kosovospørsmålet ble kjernen for Milosevics politiske suksess. Han snakket emosjonelt om Kosovo, og traff serbernes patriotiske nerve. Undertrykkningen av den serbiske befolkningen ble også trukket sterkt frem (Mønnesland 2006a:244) Ved oppløsningen hadde Serbia territorielle krav. Milosevic mente at grensene måtte revideres, da alle serbere skal leve i en stat. De mest ekstreme nasjonalistene krevde et Stor-Serbia (Mønnesland 2006a:259). Vekkelsen av Serbias fedrelandspolitik, denne politiske bekymringen for serbere utenfor Serbia, var først og fremst konsentrert omkring Kosovo, men ble utvidet senere til å gjelde alle serbere på Balkan. Kosovo var fremdeles en formell del av Serbia, men oppnådde en form for

nærrepublikkstatus i 1974. Sammen med den gradvise albaniseringen av Kosovo ble dette av serbiske intellektuelle sett på som en stille utbryting som røvet Serbia fra deres historiske kjerneland. Serberne frykter den albanske nasjonalismen. De så på den som en økende ustoppelig kraft på Balkan, som de tolket i lys av erfaringer med egen nasjonalisme. Nasjonalistene omtalte den stadig synkende serbiske befolkningen i Kosovo var en overkjørt nasjonal minoritet, tvunget til emigrasjon. Milosevic omtalte Kosovo som tapt og et behov for reinlemning av Kosovo i et sterkere enhetlig Serbia. Milosevic vant stor støtte fra befolkningen gjennom denne retorikken (Brubaker 1996:74).

Serbias historie er med på å forme serbernes sterke nasjonalistiske identitet. Serbia fungerer som et sentrum og dominerer på Balkan. Sentrale serbiske politikeres nasjonalisme i møte med andre nasjoners nasjonalisme, medførte at Balkan utviklet seg til å bli en ustabil region ved oppløsningen av Jugoslavia.

3. Teori

I dette kapittelet tar jeg for meg ulike begreper og teorier jeg legger til grunn for å kunne forklare adferden og relasjonen mellom EU og Serbia. For å besvare problemstillingen, anvender jeg innsikten fra ulike begrep, teorier og modeller.

3.1 Sentrale begreper i oppgaven

3.1.1 Det utvidede sikkerhetsbegrep

I den tradisjonelle forståelsen av sikkerhetspolitikk er begrepene stat og territorium de viktigste. Det er den politikk stater fører for å sikre seg mot ulike trusler og militær maktbruk fra andre stater. Den overordnede hensikt er å verne om eget territorium for å sikre seg mot uønsket inngrep og bruk av dette fra andre utenforstående og fiendtlig innstilte stater. Etter den kalde krigen er sikkerhetspolitikken blitt frikoblet fra vern om eget territorium. Dette blir uttrykt gjennom det utvidede sikkerhetsbegrepet, hvor økonomisk sosial, politisk og miljømessig utvikling har blitt inkludert i sikkerhetsbegrepet (Kristoffersen 2002:514). I og med den utvidelsen av sikkerhetsbegrepet har imidlertid også de andre forholdene i ulik grad blitt trukket inn. Man snakker nå om sikkerhet på flere nivåer, og ikke kun sikkerhet i sin tradisjonelle betydning, statens militære sikkerhet. Historiske forhold og andre nasjonale faktorer, ikke minst sikkerhetiseringsprosessen på hjemmebane, vil da være bestemmende for den sikkerhetsstrategi de ulike statene velger (Kjølberg og Jeppesen 2001:28).

3.1.2 Sikkerhetslogikk

Sikkerhet er først og fremst avhengig av hva som skal sikres og må forstås i subjektive termer. Sikkerhetsbegrepet kan knyttes til forsvar av vitale verdier generelt, ikke bare til militære trusler mot, eller forsvar av disse. Man vil ikke bare forsvare sitt territorium, men også sitt samfunnssystem og sin velstand, samt opprettholde internasjonal orden, stabilitet og forutsigbarhet (Kjølberg og Jeppesen 2001:18). Begrepet sikkerhetspolitikk kan dermed gis ulikt meningsinnhold. Forhold

som i en sammenheng blir vurdert som å være en del av sikkerhetspolitikken, vil av andre ikke være det (Kristoffersen 2002:516). Den sikkerhetspolitikken hvert land fører er avhengig av mange ulike faktorer, som beliggenhet, styre og forhold til andre stater. Posisjonen er bestemt av en stats stilling innenfor en maktpolitisk struktur der NATO, USA, EU og Russland utgjør de viktigste tyngdepunktene. Maktstrukturen i det internasjonale system, både globalt og regionalt, er viktig fordi den legger føringer både for hvordan man definerer sin sikkerhet generelt, og for hvordan de enkelte stater definerer sine nasjonale sikkerhetsinteresser i forhold til andre stater (Kjølberg og Jeppesen 2001:15). Maktstrukturen kan betegnes som aktørenes bilde av fordelingen av makt i systemet, det er strukturen slik den fremstår for aktørene som påvirker aktørenes atferd (Kjølberg og Jeppesen 2001:13).

Når en skal forsøke å forklare staters atferd, sikkerhetslogikk, er en avhengig av statens ståsted i den internasjonale maktstrukturen. Med sikkerhetslogikk menes her den sikkerhetstenkningen og den sikkerhetsstrategien som genereres ut fra en definisjon av sikkerhet (Kjølberg og Jeppesen 2001:15). De ulike sikkerhetsstrategiene utvikles for å forsvare seg mot trusler mot staten. Hva som regnes for trusler og sikkerhetsstrategien for å møte truslene, er avhengig av sikkerhetslogikken (Kjølberg & Jeppesen 2001:15). At et forhold blir sikkerhetisert betyr at det får status som vitalt for de det angår og at det å beskytte dette har krav på absolutt prioritet når det gjelder bruk av ressurser (Kjølberg og Jeppesen 2001:19). Stater som opererer med spesielle sikkerhetsdefinisjoner kan ta i bruk virkemidler som kan fremstå som illegitime for andre stater. Dette kan bidra til å skape internasjonale motsetninger og konflikter (Kjølberg og Jeppesen 2001:19).

Å skape sikkerhet er ofte nært forbundet med å skape stabilitet, orden og forutsigbarhet (Kjølberg og Jeppesen 2001:19). I denne forbindelse har begrepet ”sikkerhet gjennom integrasjon” funnet sin plass (Kristoffersen 2002:515). Dette innebærer at den tradisjonelle maktbalansen trer til side som det overordnede prinsipp i internasjonal politikk, i tillegg til en parallell fremvekst av et sikkerhetsfellesskap

(Kristoffersen 2002:515). Samfunnsutviklingen påvirker sikkerhetstenkningen ved at normene endres, både nasjonalt og internasjonalt (Kjølberg og Jeppesen 2001:20).

3.2 Regionale sikkerhetskompleks (RSCT)

Etter andre verdenskrig brukte Karl W. Deutsch et regionalt perspektiv for å se på muligheten for en fredelig endring i de internasjonale forholdene. Det regionale perspektivet ble brukt for å beskrive en integrert gruppe som et sikkerhetskonsept. Integrasjon ble definert som oppnåelse av en form for fellesskap som sikrer en fredelig endring mellom medlemmene i fellesskapet med en rimelig sikkerhet over en lang tidsperiode (sitert i Bendiek 2006:2). Som en følge av regional integrasjon vil anarkiske stater frembringe sikkerhet ved å omforme seg til en enkelt regional aktør i det internasjonale systemet (Bendiek 2006:3). Integreringen blir betegnet som et sikkerhetsfellesskap når, i følge Deutsch, de land som er en del av dette ser bort fra muligheten for krig med hverandre (Buzan og Wæver 2003:57).

Buzan og Wæver har videreutviklet ideen om sikkerhetsfellesskap og utviklet en teori om det regionale sikkerhetskomplekset (RSCT), hvor den sentrale ide er at siden de fleste trusler lettere har virkning innen korte distanser, er det et mønster av sikkerhetsavhengighet i regionale komplekser. Gjennom hele historien har de fleste stater hovedsakelig vært opptatt av nabostatenes kapasiteter og intensjoner. Et regionalt sikkerhetskompleks (RSC) er definert som varige mønstre med hovedvekt på enten vennskaplige samhandlinger eller mistillit mellom statene i en geografisk avgrenset region med en viss grad av gjensidig avhengighet sikkerhetsmessig, som vil prege mønsteret for hele regionen (Buzan og Wæver 2003:4).

Teorien om regionale sikkerhetskompleks gjør det mulig å forstå den nye strukturen som har utviklet seg etter den kalde krigen og å evaluere maktbalansen og forholdene innenfor og mellom hvert kompleks (Buzan og Wæver 2003:33). Sikkerhetskomplekser kan bli gjennomsyret av de globale maktene, men deres regionale dynamikk har likevel en egen autonomi fra de globale mønstrene (Buzan og

Wæver 2003:4). Sikkerhetsstrategien til de ulike statstypene er formet av regionen de tilhører og av det internasjonale systemet.

I følge Buzan og Wæver er det internasjonale systemet tredelt, supermakter og stormakter på systemnivå og regionale makter på regionalt nivå. Her understreker de viktigheten av regionen for å strukturere sikkerhetsnivåer. Det som skiller en stormakt fra en regional makt er stormakten i en maktfordelingsprosess blir respondert til på systemnivå. Regionale makter definerer polariteten i et gitt sikkerhetskompleks, unipolært, bipolarert eller multipolært ettersom hvor mange regionale makter det befinner seg i regionen. Deres mulighet for maktutøvelse strekker seg over store deler av regionen, men ikke i det helhetlige globale bildet. Dermed er de ekskludert fra kalkuleringer på høyere nivå (Buzan og Wæver 2003:37). Små stater vil befinne seg innestengt i et sikkerhetskompleks med sine naboer, mens stormakter vanligvis vil trenge inn i flere nærliggende regioner (Buzan og Wæver 2003:46). Supermakter må være i stand til å nå ut over hele verden med et sett av ulike virkemidler. De må ha en omfattende militærstyrke, og en økonomi som støtter opp om denne styrken. Militæret og politikken må ha en global rekkevidde. Supermakten må være aktive i sikkerhetsprosesser i alle regioner, og de vil være bærere av universelle verdier nødvendig i et internasjonalt samfunn (Buzan og Wæver 2003:34-35).

3.2.1 EU som et sentrert regionalt sikkerhetskompleks

EU er en form for et sentrert regionalt sikkerhetskompleks, hvor en region er integrert av institusjoner. Senteret i regionen er integrert av kollektive institusjoner som utvikler seg mer og mer som en egen aktør, og kan betegnes som en stormakt (Buzan og Wæver 2003:58). Et sentrert regionalt sikkerhetskompleks er unipolar, hvor makten er konsentrert hos en stormakt eller hos en supermakt istedenfor hos en regional makt. I disse RSCs vil det globale nivået dominere regionen. EU er en unik aktør fordi det ikke er en stat, men en internasjonal organisasjon, som med suksess har opprettet seg som et sikkerhetsfellesskap innen sikkerhetspolitikk, gjennom integrasjon og demokratisering (Matlary 2006:75).

EU kan i egenskap av å være et sikkerhetsfelleskap betegnes som en region med postmoderne stater¹ hvor statene har et mønster av mer eller mindre vennlig samhandling statene imellom. Aktørene ser ikke lenger på hverandre som en sikkerhetstrussel og begynner en fredelig sameksistens. De konkurrerer fremdeles, men løser problemer som om det er andre normale politiske problemer, ikke som en sikkerhetstrussel (Buzan og Wæver 2003:56). Sikkerhetsdynamikken er dominert fra et senter innenfor det regionale sikkerhetskomplekset og vil konsentrere seg om områder som kulturell og samfunnsmessig sikkerhet og miljø sikkerhet (Buzan og Wæver 2003:58).

EU er en mellomting mellom en region med et høyt utviklet sikkerhetsfelleskap og en stormakt med aktørkvaliteter på globalt nivå. Regionale sikkerhetskompleks dominert av stormakter er hybrider mellom det globale og det regionale nivået, og vil medføre spillovereffekter da stormaktene er i stand til å prosjektere sin makt til nærliggende regioner (Buzan og Wæver 2003:59). Med utviklingen av sin felles utenriks- og sikkerhetspolitikk kan det synes som om EU forsøker å etablere seg som en ”global supermakt”. Da må de være kapable til å nå utover hele verden med sine virkemidler, både militæret og politikken må ha en global rekkevidde. Hvis Serbia og Balkan fortsetter å skape denne ustabiliteten i ytterkanten av Europa, vil dette undergrave EUs integrasjon østover og underminere EUs forsøk på å etablere seg som en global og regional maktbase, likestilt USA, Russland og Kina (ICG 2001:250).

3.2.2 Balkan som et regionalt sikkerhetskompleks

Balkan svarer i stor grad til definisjonen på et regionalt sikkerhetskompleks hvor det er en geografisk avgrenset region med en egen sikkerhetsdynamikk. Det er derfor nærliggende å betegne Balkan som det en kan kalle et standard regionalt sikkerhetskompleks. Et standard sikkerhetskompleks er anarkisk og har en politisk

¹ Postmoderne stater er et relativt nytt fenomen som hovedsakelig er konsentrert i den kapitalistiske kjernen av stater. Dette er sterke stater som ikke lenger er drevet av de tradisjonelle sikkerhetsbekymringer. Holdningene er mer åpne til en kulturell, økonomisk og politisk påvirkning (Buzan og Wæver 2003:23).

militær sikkerhetsagenda da regionen består av moderne og premoderne stater², og svarer ikke til betegnelsen sikkerhetsfelleskap. Den inneholder ikke en stormakt på globalt nivå og en kan skille klart mellom dynamikken på regionalt nivå og det intervenserende globale nivået utenfra (Buzan og Wæver 2003:55). Vest-Balkan kan betegnes som et unipolært regionalt sikkerhetskompleks, hvor Serbia fungerer som en regional makt som genererer konflikter i regionen. Mønstrene for potensielle konflikter på Balkan er for komplisert og antallet aktører for høyt til å gi et dekkende mønster av en fiendtlig sameksistens, mønsteret kan bli endret avhengig av det gjeldende stridsspørsmål på et gitt tidspunkt (Buzan og Wæver 2003:386).

Makten til de omliggende aktørene utenfor regionen er så overveldende på Balkan at regionen lett kan bli absorbert som en subregion innen sikkerhetskomplekset til EU og må bli forstått ut fra dette asymmetriske forholdet til EU (Buzan og Wæver 2003:377). I 1992 var samspillet mellom statene på Balkan mer gjeldene enn mellom Balkan på tvers av regionen, og deres sikkerhetsdynamikk var tydelig markert fra resten av Europa gjennom krig og etnisk rensing (Buzan og Wæver 2003:377). Europas tradisjonelle sikkerhetsdilemmaer har avtatt betraktelig bortsett fra noen gjenværende sikkerhetsproblemer, som er konsentrert her på Balkan. En gjensidig sikkerhetsavhengighet mellom Balkan og resten av Europa ble utover på 1990-tallet gjeldene i såpass stor grad at en ignorering av Balkan ble vanskelig som en følge av betydelige spillovereffekter av problemer som på dette tidspunktet startet å bli sikkerhetisert i Europa (Buzan og Wæver 2003:388). Balkan kan av denne grunn ikke bli sett på som et ekte regionalt sikkerhetskompleks. Konfliktene på Balkan viste også at Europa fortsatt var en delvis gjennomtrengt region, gjennom USAs bidrag med diplomati og militære virkemidler. EU ønsker derfor å integrere Serbia, som den konfliktskapende aktør, inn i eget sikkerhetsfelleskap, men dette har vist seg å være vanskelig.

² Moderne stater er stater med en strek regjeringskontroll over samfunnet. De ser på seg selv som uavhengige og selvforsynte enheter med en ytre grenser mot en økonomisk, politisk og kulturell påvirkning (Buzan & Wæver 2003:22).

3.3 Konstruktivisme

Ifølge RSCT vil realismens maktbalanse og rollen som fiender, rivaler eller venner statene imellom, dominere systemet. Men også konstruktivismens fokus på bakgrunnsfaktorer som historie, kultur, religion og geografi spiller inn på det regionale nivået og påvirker samhandlingsmønsteret (Buzan og Wæver 2003:50). Dette former den sosiale identiteten som spiller inn på en stats oppførsel.

Konstruktivisme er ikke en ensartet teori. Konstruktivistene deler dog synet på at siden verden er svært komplisert, er det ikke mulig med en dekkende teori for internasjonale relasjoner. Konstruktivistenes påstand går ut på at verden kun er hva ulike individuelle stater og individer oppfatter den som, virkeligheten er ikke objektiv etter internasjonale strukturer (Mingst 2004:76). Konstruktivistene argumenterer derfor for at det ikke finnes noen ekstern, objektiv sosial virkelighet (Jacson og Sørensen 2003:253).

En stats oppførsel er formet både av elitens holdninger, identitet og sosiale normer. Individene i kollektivet former og endrer kulturen gjennom ideer og praksis. Disse oppfatningene uttrykker folkenes identitet og interesser. Statlige og nasjonale interesser er resultatet av den sosiale identiteten til disse aktørene (Mingst 2004:75). Identiteten endrer seg som et resultat av samarbeid og læring og den nasjonale interessen vil endre seg i tråd med den sosiale identiteten. Hvis statene endrer oppfatningen av hvem de er og hva som er deres interesser, vil situasjonsstrukturen endre seg tilsvarende, fordi situasjonen er verken mer eller mindre enn hva de tenker og gjør (Jacson og Sørensen 2003:258).

Om det internasjonale systemet er anarkisk avhenger av fordelingen av identiteter, ikke militær styrke. Hvis en stat identifiserer seg kun med seg selv, kan systemet være anarkisk. Hvis en stat identifiserer seg med andre stater, da finnes det ikke noe anarki (Mingst 2004:75). Konstruktivistene er dermed opptatt av hvordan folk ser seg selv i forhold til andre, hvordan dette forholdet blir formet og uttrykt gjennom kollektive sosiale institusjoner (Jacson og Sørensen 2003:254). Sosiale strukturer er definert delvis av delt forståelse, forventninger og kunnskap. Et sikkerhetsfelleskap kan

dermed sees i et konstruktivistisk lys da det er en sosial struktur dannet av delt kunnskap i at statene stoler på hverandre med hensyn til at uenigheter vil bli løst på andre måter enn ved krigføring (Jacson & Sørensen 2003:255). Det er dermed ikke nok kun å se på maktbalansen i er regionalt sikkerhetskomples for å avgjøre konflikter, men også historiske faktorer og spesielle stridsspørsmål som trigger konflikter eller samarbeid. (Buzan og Wæver 2003:50).

Innen studier av nasjonal sikkerhet legger konstruktivistene særlig vekt på påvirkningen og effektene av kultur og identitet på sikkerhetspolitikk. Makten ligger ikke i materielle termer, som hos realistene, konstruktivistene ser i tillegg betydningen av styrke innen ideer, kultur og språk. (Jacson og Sørensen 2003:257). Konstruktivismen antyder med dette at den sosiale identiteten er av stor betydning for statens nasjonale sikkerhetspolitiske interesse.

Serbia har et uttrykk for en oppfatning av nasjonal identitet som en etnisk identitet, med vekt på en felles kultur og historie. Nasjonal identitet er en kollektiv identitet. En overnasjonal identitet, som den europeiske, kan oppfattes som en konkurrent til de nasjonale identiteter av den grunn at nasjonale identiteter er blant de sterkeste kollektive identiteter vi har, og på grunn av den historiske koblingen mellom nasjonalt fellesskap og politisk suverenitet (Bakke 1995:469). Det vil ifølge konstruktivismen være mulig å endre Serbias sikkerhetspolitikk. Hvis befolkningen endrer interessene, vil også nasjonens interesser endre seg i tråd med dette.

3.4 Sentrum-periferi modellen

Sentrum-periferi er et begrepspar som brukes i en rekke ulike sammenhenger, fra nasjonalt til globalt, sentrum-periferi i Norge, i Europa og globalt. Sentrum-periferi modeller er mye brukt både i historieforskning og i politisk forskning. Sikkerhetspolitikk kan med det utvidede sikkerhetsbegrepet knyttes til hvordan et sentrum kan bidra til orden og stabilitet i periferien. Sentrum-periferi blir i denne sammenhengen brukt i forholdet EU som sentrum og Serbia som periferi. Det europeiske politiske mønsteret etter murens fall er hovedsakelig en sentrum-periferi karakter.

En sentrum-periferi modell gir et teoretisk rammeverk for hvordan vi kan forstå viktige aspekter knyttet til makt, sikkerhet og sikkerhetstenkning etter den kalde krigen, hvor en sentrum-periferi -tenkning blir lagt til grunn som den dominerende dimensjonen ved den nye internasjonale maktstrukturen (Kjølberg og Jeppesen 2001:7). Modellen er generell og passer inn under ulike teorier i internasjonal politikk. Avslutningen av den kalde krigen og den påfølgende endringen av verdenssystemet, gjorde det nødvendig å etablere et nytt fundament for forståelse og prediksjon av staters adferd. Den nye internasjonale maktstrukturen kan beskrives som en kombinasjon av flere dimensjoner. En viktig forutsetning for å forstå og predikere staters adferd er at makten ligger i systemets sentrum, men at også andre dimensjoner er bestemmende for aktørenes oppfatning av maktrelasjonene i internasjonal politikk. En aktørs oppfatning av sikkerhetsutfordringer kan delvis avledes av deres plassering i den internasjonale maktstruktur, og påvirker dermed deres sikkerhetstenkning (Kjølberg og Jeppesen 2001:10).

En sentrum-periferi modell er en asymmetrisk modell hvor partene er ulike. Dette har store konsekvenser for typen relasjoner mellom de to kategorier av aktører. Man kan si at den ene part blir mindreverdige i forhold til den andre. Modellen tar, i motsetning til en modell basert kun på maktrelasjoner, utgangspunktet i at stater er ulike også langs andre dimensjoner enn maktdimensjonen, som rikdom, kultur og så videre (Kjølberg 2004:8). Senteret representerer makt, rikdom og stabilitet, mens periferien karakteriseres av avmakt, fattigdom og ustabilitet. Utfordringene kommer fra samfunnsforhold som skaper rammevilkår som gjør at sentrum føler at dets samfunn blir satt under press. Aktører som ikke tilhører det vestlige sentrum kan bli forstått som trusler fra periferien, eller som et alternativt sentrum (Kjølberg 2004:13). Den regionale strukturen spiller her en viktig rolle. Aktører kan endre sin posisjon i systemet.

En sentrum-periferi modell kan fortelle oss hvordan EU som sentrum forholder seg til sin periferi for å fremme sin sikkerhet. Modellen kan også forklare hvordan et land i periferien reagerer på sentrums politikk. Sett fra sentrum skal aktører i periferien

enten utvikles eller forbedres slik at de blir mer like en selv, eller de blir sett på som noen som vil snylte på det en selv har bygget opp. Sett fra periferien kan sentrum bli en modell for statene i periferien, eller som en magnet for grupper og enkeltpersoner som vil dra nytte av godene i sentrum til egen fordel. Men sentrum kan også bli sett på som en trussel for periferien som ser sine ideologiske, økonomiske eller politiske interesser truet fra krefter i sentrum (Kjølberg 2004:14).

3.4.1 Strategier fra sentrum

Sentrum har fire hovedstrategier for å fremme sin sikkerhet i forhold til periferien: skjerming, påvirkning og/eller inngripen og integrasjon.

Det kan bli forsøkt å oppnå sikkerhet gjennom å skjerme sentrum fra problemer i periferien. Sentrum kan også samtidig forsøke å påvirke direkte i periferien, blant annet med politiske, økonomiske og militære midler. Et politisk virkemiddel er å søke å løse internasjonale og nasjonale konflikter i statene i periferien gjennom diplomati. Dette er viktig på kort sikt for å hindre at spillover fra slike konflikter rammer sentrum (Kjølberg 2004:15). Det er også viktig å forsøke å utvikle representative demokratier i stater i periferien. Dette minsker sjansen for bruk av konfliktløsninger basert på maktbruk og mer stabilitet. Økonomiske midler er et viktig virkemiddel for å fremme sikkerhetspolitiske mål i periferien. Dersom ikke økonomisk og politisk utvikling kombineres, kan misnøye og ustabilitet bli et resultat. Misnøye kan utnyttes av populistiske krefter innad i staten. Økonomisk utjevning i forholdet mellom sentrum og periferi kan derfor minske kaosutfordringene for sentrum. Det er trolig en sammenheng mellom en økonomisk utvikling og en utvikling av et stabilt demokrati, da et regime som skaper økonomisk vekst ofte også utvikler legitimitet (Kjølberg 2004:15). Også militære virkemidler kan anvendes fra sentrum i periferien på ulike måter i en sikkerhetspolitisk sammenheng gjennom inngripen. Dette kan for eksempel være gjennom intervensjoner for å bringe konflikter til opphør, eller fredsbevaring, en situasjon hvor partene selv ønsker at omverdenen involverer seg militært for å stabilisere en situasjon hvor de har kommet frem til en våpenhvile (Kjølberg 2004:16).

Det viktigste politiske middel for å skape stabilitet i periferien, er kanskje å sette en eventuell fremtidig integrering i søkelyset. Man må regne med at periferistaten vil fremstå som stabile stater som ikke har indre konflikter slik at de kan bli integrert. En eventuell integrasjon kan være fullstendig, for eksempel gjennom at en stat blir EU-medlem, men den kan også være mindre fullstendig. Enten ved at man får overgangssituasjoner som skal føre frem til medlemskap eller at man får mer varige former for assosiering. Hovedsaken er at det aktuelle landet knyttes til sentrum slik at sentrum kan øve direkte innflytelse på utviklingen i landet. Hensikten er da å skape en større sikkerhet for sentrum (Kjølberg 2004:14).

EU som et sentrum

EUs relasjoner i forhold til de nære omgivelsene kan sees i en sentrum-periferi sammenheng, der EU og de øvrige delene av Vest-Europa representerer sentrum og omgivelsene rundt, fra Barentshavet i nord, via Svartehavet, til Gibraltarstredet i vest, en periferi (Kjølberg 2004:13).

EUs sikkerhetstenkning har mange trekk som samsvarer med en sikkerhetstenkning for et sentrum i en sentrum-periferi sammenheng. Dette skyldes deres store vekt på nærområdene og at geografien derfor er et viktig premiss for EUs sikkerhetspolitikk (Kjølberg 2004:18). Midlene som brukes er av en økonomisk, diplomatisk og militær karakter, men EU kan også fungere som en magnet gjennom deres ideologiske, politiske og økonomiske verdier (Kjølberg 2004:19). Deres strategi ovenfor Serbia omfatter forsøk på å stabilisere regionen gjennom inngripen og påvirkning, spesielt med integrasjon som et lokkemiddel.

3.4.2 Strategier fra periferien

Periferien har fire hovedstrategier for å fremme sin sikkerhet i forhold til sentrum: skjerming, gripe inn mot sentrum, la seg påvirke og å la seg integrere.

I periferien kan det være ønskelig å bli integrert eller å la seg påvirke for å oppnå de goder sentrum kan tilføye, slik som sikkerhet og stabilitet.

For enkelte aktører i periferien kan en aktuell strategi være skjerming i forhold til sentrum. Dette gjelder de som ikke ønsker å motta de verdier sentrum står for og som ser disse verdiene som en trussel både mot nasjonal selvhevdelse og mot kultur og religion. Periferien kan mene at de er likeverdige aktører som står for noe som er like godt som det sentrum står for og som derfor ikke akter å kvalifisere seg på sentrums premisser. Andre aktører kan se på verdiene og en modernisering som følger med integrering som et gode. Integrasjonen kan dermed være omstridt i staten, og dermed skape mer konflikt og ustabilitet, som igjen kan påvirke stabiliteten i sentrum (Kjølberg 2004:16).

Disse aktørene kan også operere som et lokalt sentrum i periferien, med sin egen periferi. I forholdet mellom sentrum og det perifere sentrum vil det genereres en maktbalansetenkning når det perifere sentrum ikke ønsker integrasjon og spesielt dersom det ser på det sentrale sentrum som en mulig trussel. Stater i den ytterste periferien har dermed to sentra å forholde seg til. Denne ytterste periferien kan da benytte sjansen til å spille de to sentrene mot hverandre, spesielt hvis de ikke ønsker en integrasjon med det perifere sentrum. Sentrums forsøk på å omskape periferien i sitt blide kan derfor medføre konflikter og ustabilitet, i stedet for stabilitet og sikkerhet. Grad av felles interesser er derfor en svært viktig faktor i sikkerhetspolitisk sammenheng i forholdet mellom sentrum og periferi (Kjølberg 2004:16).

Periferistaten må forholde seg til at det er i sentrum makten ligger, og det er her spillereglene utformes. Sikkerhetslogikken vil derfor kunne avledes av spenningen mellom integrasjon og skjerming, mellom det å få sikkerhet gjennom å bli en del av sentrum, eller å skjerme seg fra sentrumets makt (Kjølberg og Jeppesen 2001:28).

Serbia som en del av en periferi

Serbia kan sees på som en del av EUs periferi gjennom den nære geografiske beliggenheten til EU, og som en aktør som genererer konflikter i EUs periferi. EU blir satt press på av Balkan gjennom flyktningstrømmer, organisert kriminalitet og ustabilitet. I tillegg er det også uløste motsetninger mellom ulike etniske grupper,

både mellom og innenfor stater i området (Kjølborg 2004:19). Etnisk konflikt blir enkelte ganger referert til som regional ustabilitet. Etniske konflikter og flyktninger er en sikkerhetstrussel for Vest-Europa som en spillovereffekt som kan trigge en returnering av maktpolitikk blant EUs sentrale medlemsland (Buzan og Wæver 2003:358).

Dersom Serbia oppfatter seg som en del av EU sin periferi, vil deres strategi lett omfatte et mål om integrasjon med sentrumet. Men dominerende krefter i Serbia har lenge sett på seg selv som et alternativ sentrum på Balkan. De er på sine verdier som like gode, og vestlige verdier som en trussel. Dette skaper en større fare for å svare på EUs inngripen og påvirkning på Balkan med skjerming. Imidlertid har Serbia nå ambisjoner om et medlemskap.

3.5 Innenrikspolitiske forholds betydning for utenrikspolitikken

Hvordan sikkerhetsdynamikken har utviklet seg i en region er påvirket av hvilke typer av stater som befinner seg innenfor regionen. Samtidig påpeker Buzan og Wæver at man må gi rom for staters ulike politiske valg og spesielle omstendigheter. Å utelukke dette vil for eksempel gi en mangelfull forklaring på hvorfor Tsjekkoslovakia og Jugoslavia, to stater som er like på mange måter, har utviklet seg så ulikt etter statsoppløsningen i etterkant av den kalde krigen (Buzan og Wæver 2003:49). Det er derfor sentralt å trekke inn det innenrikspolitiske nivået for å forklare en stats utenrikspolitiske adferd.

3.5.1 Skillelinjer – sentrum-periferi i en nasjonal sammenheng

Innenfor stater er det flere sentrale beslutningstakere. Relasjoner mellom stater foregår ikke kun som relasjoner mellom statsledere, men relasjoner mellom ulike nivåer innad og på tvers av stater (Jackson og Sørensen 2003:114-115). I demokratier er politikere aktører som handler på vegne av staten for befolkningen. Politikerne er avhengige av støtte i befolkningen gjennom valg, og er dermed deltagere på den

utenrikspolitiske og innenrikspolitiske arena på samme tid. Med dette er indre forhold i staten av betydning for en stats atferd på den utenrikspolitiske arena.

Konfliktstrukturen i samfunnet har mest å si for hvilke parti som oppstår og den politiske avstanden mellom dem. Skillelinjer³ er her sentralt. En skillelinje kan defineres som en varig politisk motsetning som strukturerer handling på elite og velgernivå. Tre elementer inngår. Det ene er det faktiske fundamentet, som kulturelle eller sosioøkonomiske forskjeller. Den andre er den politiske bevisstgjøringen og mobiliseringen rundt dette, identifikasjonen av ”oss” og ”de andre”. Det siste elementet er det organisatoriske uttrykket. Skillelinjer blir ofte knyttet til sosiostrukturelle skiller, men dette er historisk betinget, en kollektiv identitet og et organisatorisk uttrykk er viktigere (Bakke 2006:18). Strukturelle forhold gir rammer for individuelle valg. Det er umulig å forklare forskjeller i stemmegivning mellom sosiale grupper i ulike land uten å analysere partisystemet. Partisystemet kan i sin tur studeres som uttrykk for historisk betingede konfliktlinjer (Østerud 2002:20).

Stein Rokkan forklarte en fastfrysing av partisystemet ut ifra samspillet mellom de institusjonelle rammene og de skillelinjene som var viktige da disse rammene ble lagt. Polariseringen hang sammen med plasseringen av partiene i forhold til de dominerende skillelinjene, og om de er delvis sammenfallende eller kryssende. Ved fremveksten av kun en skillelinje, fører dette til en polarisering av samfunnet, og en deling i befolkningen. Ut fra skillelinjene struktureres samarbeidsmønstre blant partier og valg av parti blant velgerne (Bakke 2006:18). Sentrum-periferiskillelinjen er knyttet til en motstand mot kulturell standardisering på etnisk, språklig eller religiøst grunnlag fra periferiens side (Bakke 2006:18).

EU blir sett på som en del av en globaliseringsprosess og liberalisering, og spørsmål relatert til nasjonal identitet, selvbestemmelsesrett og nasjonale interesser gjør seg derfor gjeldene i nasjonale diskusjoner angående medlemskap i EU. I stater hvor den nasjonale identitet spiller en særlig stor rolle, vil opposisjonen legge spesiell vekt på

³ Skillelinjemodellen tar utgangspunkt i dette. Selve skillelinjebegrepet er spesielt knyttet til Lipset og Rokkan.

uoverensstemmelsen mellom nasjonale verdier og EU (Bakke og Sitter 2005:2). Nasjonalistiske partier står ofte for et slikt syn. De er vanskelige å plassere på en politisk skala, den nasjonale ideen er den viktigste. Det er gjerne flere ulike konkurrerende nasjonalistiske partier, som spiller på nasjonale følelser i valgkamper (Mønnesland 2006a:262). Det kan forventes at opposisjonen for et medlemskap vil trekke frem nasjonale faktorer i sin argumentasjon

4. Tiden frem til Kosovokrigen

4.1 Fra kommunisme til illiberalt demokrati

Etter Titos død i 1980 kom Jugoslavia ut i en økonomisk krise som førte til en konkurranse mellom delrepublikkene og skjerpet nasjonalisme. Det var først og fremst den tiltakende serbiske nasjonalismen som forandret bildet på Balkan i denne perioden på 1980-tallet. Da Slobodan Milosevic ble serbisk president i 1987, utviklet han en militant sjåvinisme som ble fryktet av de andre nasjonalitetene. Den jugoslaviske sentralismen ble sterkt kritisert og det utviklet seg protester mot Beograds hegemoni (Mønnesland 2006b:177). Som en følge av dette falt demokratiseringen i Serbia sammen med løsrivingsprosesser. Dette bidro til Serbias utvikling mot illiberalt demokrati.

For at et regime skal være demokratisk vil det i moderne samfunn si et representativt demokrati eller indirekte demokrati, hvor folket velger representanter som styrer på vegne av folket. Fri politisk konkurranse om makt og allmenn rett til deltakelse må være mulig, og visse institusjonelle garantier⁴ må være oppfylt. Den frie konkurransen bygger på konkurranse om stemmer og frie og rettferdige valg (Bakke 2006:11). Illiberalt demokrati brukes her som et politisk system hvor det blir holdt regelmessige valg, men de valgte styrende og de statlige institusjonene de kontrollerer respekterer

⁴ Robert A Dahls (1971) institusjonelle garantier for demokrati: ytrings- og trykkefrihet, organisasjonsfrihet, alternative informasjonskilder, stemmerett, retten til å stille til valg, konkurranse om stemmer, frie rettferdige valg og institusjoner som sikrer sammenheng mellom preferanser hos velgerne og den politikken som blir ført (Bakke 2006:12).

ikke den juridiske grensesettingen på makten og befolkningens politiske frihet. Rivaliserende politiske partier blir undertrykket (Vachudova 2006:2).

I Serbia ble det lagt et grunnlag for et autoritært regime gjennom en undertrykking av opposisjonen, belønning av allierte, hindring av lovreformer, plyndring av økonomien og en utnyttelse av etnisk nasjonalisme. Maktkonsentrasjonen har hindret politisk konkurranse og skapt et formelt demokrati med et uformelt autoritært styre som kunne bevare sine maktposisjoner gjennom dette balanserte demokratiet (Bugajski 2001:8). Makten ble monopolisert i en fraksjon med et fokus på egen økonomisk og politisk fortjeneste for det autoritære styre. Fraksjonen ble ledet av Slobodan Milosevic. Milosevic var serbisk president mellom 1989 og 1997 og fra 1997 til 5. oktober 2000 president for forbundsrepublikken Jugoslavia.

Da Jugoslavia gikk i oppløsning sto liberaldemokratiet ikke sterkt i de ulike republikkene. Utgangspunktet for fremveksten av partier i de postkommunistiske statene i Sentral-Europa var på den ene siden kommunistpartiet og andre grupperinger som tilhørte det gamle regimet, og på den andre siden bærerne av revolusjonen (Bakke 2006:17). I Serbia var det ingen opposisjon som kunne kjempe for demokratiske verdier. Det var ikke noen opposisjonspartier som satte i gang revolusjon for demokrati, her var det de ulike republikkene som løsrev seg fra Jugoslavia og utviklet demokratier. Løsrivelsen til de ulike republikkene fortsatte for Jugoslavia og Serbia ble tilslutt stående igjen. Det er fremdeles mange fra den gamle eliten igjen i maktposisjoner. Etter at det jugoslaviske kommunistpartiet gikk i oppløsning i 1990 ble både den politiske og den økonomiske reformprosessen hindret av et rotfestet postkommunistisk politisk sjikt som stammet fra den gamle eliten, i Serbia som mange andre steder på Balkan (Bugajski 2001:7). Oppløsningen og manglende opposisjon førte til at det ble opprettet et mer maktkonsentrert autoritære regime her enn i mange andre land i postkommunistiske stater i Europa.

Nasjonalistiske partier sammen med en utstrakt oppfatning av interne og eksterne trusler fungerer som en katalysator på fremveksten av autoritære regimer som fyrer opp under en nasjonal etnisk fellesskapsfølelse og intoleranse for politisk pluralisme.

Ekstrem nasjonalisme fremmer illegitime demokratier og driver frem politisk intoleranse, det rettfærdiggjør regimets kontroll av offentlige institusjoner under påskudd av å forsvare de truede nasjonale interessene (Bugajski 2001:11). Ideologien og programmet omhandlet populisme og etnisk nasjonalisme (Bugajski 2001:7). Ideologien er uklar, men de understreket viktigheten av at staten ble ledet av et sterkt nasjonalistisk parti som skulle sørge for politisk kontinuitet, sterkt lederskap, sikkerhet og velferd (Bugajski 2001:8).

Resultatet av overgangen ble dermed at et illiberal demokrati vokste frem i Serbia, hvor ekskommunister og deres allierte tok opp i seg ideologi og program som gav dem folkelig støtte gjennom valg ved en manipulasjon av den folkelige opinionen gjennom kontroll av mediene. Milosevic vant et parlamentsvalg i 1993 og det regjerende sosialistpartiet sikret seg kontroll over det statlige fjernsynet og de viktigste avisene. Den offisielle propagandaen hadde dermed god grobunn. Massemedia, særlig TV, ble viktige redskaper for nasjonalismen (Snl.no 2009). 1990-tallet utviklet seg til å bli en periode med uro og konflikter på Balkan.

Serbias politiske kultur var preget av en balkantradisjon, hvor demokratiet har svake røtter og opposisjonen nærmest fraværende. Arbeiderklassen, den tradisjonelle opposisjonen, var konservativ og storparten av dem var nasjonalistiske og mottakelige for regimets nasjonalistiske propaganda. Ekstremistene dominerte politikken, den lille liberale, moderate politiske opposisjonen spilte en marginal rolle (Mønnesland 2006a:321). En konsekvens av Milosevics sosialistiske regime var at arbeiderne var sikret jobb på tross av økonomiske nedgangstider. De fikk betalt feriepenger og tilgang på sosiale fordeler til tross for at de var overflødige i arbeidet og måtte gå hjemme, så de kunne spe på økonomien med flere jobber ved siden av. Det var inneforstått at dette systemet ikke kunne bestå post-Milosevic og at de ville stå i fare for å miste jobben, en avhengighet var oppstått og arbeiderne var som en følge av dette nølende til å gå imot regimet (Judah 2000:2). Arbeiderne hadde en sosial trygghet der folk flest hadde tilpasset seg regimet og det var arbeid for alle.

4.1.1 Balkankrigene

Milosevic sin populistiske, serbisk-nasjonalistiske politikk skjerpet de etniske motsetningene i det tidligere Jugoslavia, og bidro sterkt til at det brøt ut krig med Kroatia i 1991 og med Bosnia-Hercegovina i 1992 (Kristoffersen 2002:73). I etterkant av oppløsningen ble 1/4 av de etniske serberne boende utenfor Serbia. Å holde ”de serbiske landene” ble et hovedmål i serbisk politikk. Det ble fra serbisk hold hevdet at det ville bety en fare for den serbiske nasjonen hvis Bosnia-Hercegovina skulle løsrive seg fra Jugoslavia. Tankegangen til hovedsakelig de serbiske ekstremistene under krigene, var at det ikke var nok å sikre seg militær kontroll over et område. Området måtte også være etnisk homogent, alle som tilhørte en annen nasjon måtte ”utrenskes” (Mønnesland 2006a:291).

Tilstanden i Jugoslavia tilspisset seg våren 1991 uten at omverdenen engasjerte seg. Umiddelbart etter Serbias angrep på Slovenia i juni samme år, engasjerte EU seg politisk. Det var nå åpenbart at europeisk sikkerhet var direkte truet. (Mønnesland 2006a:271). I november 1991 la EU frem en omfattende fredsplan for Jugoslavia. Serbia nektet å godta planen fordi den ville innebære en oppløsning av Jugoslavia. I desember 1991 vedtok EU å anerkjenne de republikkene som ønsket det, i januar ble Kroatia og Slovenia anerkjent som følge av dette.

Serbia ble isolert internasjonalt, men tolket det som en gigantisk antiserbisk sammensvergelse. Serberne følte seg urettferdig behandlet og deres gamle følelse av å være forfulgte martyrer vellet frem igjen (Mønnesland 2006a:280-281). De mente at det ble gjort seriøse politiske feilgrep av Vesten i deres håndtering av Jugoslavia-krisen. Dette fortsetter å være en faktor i Serbias ambivalente forhold til vesten (Batt 2005:62). Serberne har hatt vanskelig for å akseptere hva de ser på som Serbias tap av grenser etter konfliktene som fulgte oppløsningen av Jugoslavia. De sto hardt på kravene for å endre dette, men tapte da det internasjonale samfunnet anerkjente grensene for de ulike republikkene (Batt 2005:12). Disse grensene har vært med på å utfordre stabiliteten i regionen og utsikten for et liberalt demokratisk Serbia (Batt 2005:12). Til tross for vedtak fra FN og fredsforhandlinger fortsatte serberne å

forfølge sine militære mål. Som en følge av Serbias manglende samarbeidsvilje igangsatte EU sanksjoner mot Serbia (Mønnesland 2006a:281).

Sanksjonene førte til Serbias isolasjon fra verdenssamfunnet. Samfunnsutviklingen reiste en del spørsmål fra befolkningen om kostnader og konsekvenser av regimets politiske valg, disse valgenes effekt på nabolaget, forholdet til det internasjonale samfunnet og motviljen mot endringer (Triantaphyllou 2000:vii). En opposisjon mot regimet bygde seg opp. Opposisjonens troverdighet var svak, de ulike opposisjonspartiene klarte ikke å holde en forent front mot regimet. Lederskapet var delt, de var uten et program og småkranglet seg imellom, støtten og påliteligheten dalte (Triantaphyllou 2000:vii). Liberalerne hadde ingen erfaring med samarbeid. Samtidig arbeidet de styrende politiske partiene hardt med å undergrave opposisjonen gjennom en ”splitt og hersk”-strategi og bruk av kontroll over media, stemping av opposisjonen som upatriotiske og enkelte ganger bruk av trakassering (Vachudova 2006:17). Opposisjonen fikk et rykte på seg for å være like korrumpert som SPS-byråkratene. Disse faktorene, småkranglingen og korrupsjonen, undergravde den tradisjonelle opposisjonen og gjorde dem svake for Milosevic og en ”splitt og hersk”-strategi, og samtidig gjorde den befolkningen ytterligere motløse (Judah 2000:2).

En fredsavtale ble undertegnet i Dayton 21. november 1995 av de tre presidentene i Serbia, Kroatia og Bosnia-Hercegovina angående krigen i Bosnia. Alle parter var misfornøyde med deler av avtalen (Mønnesland 2006:342). Resultatet av fire års krig var at store deler av det tidligere Jugoslavia lå i ruiner, spesielt var økonomien hardt rammet (Mønnesland 2006a:349).

4.2 EUs felles Utenriks- og Sikkerhetspolitikk

EUs utenrikspolitiske tilnærming til Balkan var begrenset på starten av 1990-tallet. EU er en samling av stater med ulik tyngde, utenriks- og sikkerhetspolitiske tradisjoner og interesser. EU er å anse både som en aktør og en arena. Kompromisser og konsensus vil nødvendigvis være et sentralt aspekt i politikken (Kjølborg 2004:09). På mange måter hadde EU bedre muligheter til å føre en felles utenrikspolitikk

tidligere på grunn av politiske realiteter. Under den kalde krigen hadde de vesteuropeiske landene en felles fiende. Nå er den felles fienden borte, og de europeiske landene kan følge sine utenrikspolitiske interesser friere og splittelsen mellom EU-landene kan bli tilsvarende stor (Claes og Førland 2004:109). Dette skaper problemer når EU skal samkjøre en felles utenriks- og sikkerhetspolitikk, da hver enkelt stat har vetorett i avgjørelsesprosessene. Dette gjør det vanskeligere å respondere med et ansikt ut ad.

EU forsøkte å dempe uroen i Jugoslavia med en fredskonferanse i september 1991, men de slet med uenigheter innad om Jugoslavia-politikken. EU hadde få virkemidler å spille på i møte med regionens blodige konflikter, samtidig som noen felles politikk for håndtering av konfliktene ikke var utarbeidet. De politiske og økonomiske tiltakene var nølende da de ikke satte makt bak kravene, og EUs muligheter til å skape fred virket små. Da de endelig la frem en omfattende fredsplan, nektet Serbia å godta den, da de anså EU for å stå i spissen for en stor antiserbisk sammensvergelse (Mønnesland 2006a:280). Som følge av dette ble det vedtatt sanksjoner mot Serbia, som med dette ble isolert internasjonalt (Mønnesland 2006a:293). EU ble ansett som en internasjonal aktør med manglende styrke og handlekraft og uten evne til å ta hånd om konflikter i egne nærområder. De siste årene har det foregått en politisk integrasjon innen det sikkerhetspolitiske og utenrikspolitiske området i EU, en overordnet koordinering og harmonisering av en felles utenriks- og sikkerhetspolitikk (Claes og Førland 2004:101).

4.2.1 Maastrichttraktaten

EUs felles utenriks- og sikkerhetspolitikk (CFSP) ble etablert i november 1993 med iverksettelsen av Maastrichttraktaten⁵, med det mål å bevare fred og styrke internasjonal sikkerhet generelt, og spesielt for å skape nye mekanismer til håndtering av kriser på Balkan. Forebygging av konflikter ble ifølge Eavis og Kefford (2002)

⁵ Den nåværende strukturen til EU ble opprettet i Maastrichttraktaten. Dette er et system med tre søyler: Det europeiske fellesskap, Den Felles Utenriks og Sikkerhetspolitikken og Justis- og innenrikssaker som separate søyler. Alt samarbeid som finner sted i EU, foregår i de tre søylene og er hjemlet i de ulike traktater og traktatbestemmelser som danner grunnlag for samarbeidet (Europaveien.no 2009).

implisert å være grunntanken i denne politikken (sitert i Yavas 2009:27). Det fantes ingen formelle bindinger eller avtaler som fastslo målet med en felles utenrikspolitikk. Mekanismene for utenriks- og sikkerhetspolitikken har i etterkant gradvis blitt utviklet og legalisert gjennom ulike traktater (Yavas 2009:27).

Virkemidler for utvikling av EUs sikkerhetspolitikk

Det europeiske rådet er hovedorganet for CFSP og definerer den felles utenriks- og sikkerhetspolitikken angående prinsipper, de overordnede retningslinjene og felles strategier på de områder hvor medlemsstatene har viktige felles interesser. Ministerrådet skal utføre iverksettelsen av felles strategier. Kravet om enstemmighet gjelder for begge råd, men man kan under særlig forhold unngå å stemme. I Maastrichtraktaten 1993 ble det vedtatt to nye instrumenter til bruk for rådet, felles holdninger og felles erklæringer.

4.2.2 Sanksjoner

Som følge av krigene på Balkan vedtok FN i en resolusjon å sanksjonere Jugoslavia, i mai 1992 vedtok EU å sanksjonere⁶. De konkrete utenrikspolitiske virkemidlene som ble tatt i bruk av EU og andre land i vesten ovenfor Serbia i denne perioden var: diplomatisk isolasjon, økonomiske sanksjoner og støtte til de som sto i opposisjon til Milosevic (Abramowitz 2000:13). Sanksjonene ble midlertidig opphevet i desember 1995, og opphevet fullstendig i desember 1996. Økonomiske sanksjoner som ble tatt i bruk var blant annet en handelsblokkade på oljen, en utestenging av Serbia fra Verdensbanken og IMF og andre målrettede sanksjoner. Som en følge av Dayton-avtalen blir de økonomiske sanksjonene opphevet. Krigstilstanden og den internasjonale boikotten førte til økonomisk sammenbrudd, men det regimet fortsatte (Kristoffersen 2002:289).

⁶ Sanksjoner kan betegnes som folkerettslige betingede tiltak som er truffet av en eller flere stater mot en annen stat som tvangsmiddel for å tvinge staten til å overholde sine folkerettslige forpliktelser (Kristoffersen 2002:503).

Effekten av sanksjonene

Sanksjonene som gav størst betydning var de målrettede sanksjonene, blant annet forbudet mot utstedelse av visa. Dette forbudet, som var en måte å skjerme EU fra det ustabile Balkan, ble håndhevet og medførte en bra psykologisk effekt ved å forsterke følelsen av isolasjon. Men dette var også utnyttet av nasjonalistene i Serbia som en bekreftelse av den historiske oppfatningen av serberne som ofre. Effekten til enkelte av de finansielle sanksjonene var å skape problem for regimet og å svekke regimets evne til å fortsette undertrykkelsen noe. Men alt i alt gav langt på vei de fleste sanksjonene kun en begrenset effekt da medlemslandene i EU gjorde lite for å håndheve sanksjonene. Også når det gjaldt den diplomatiske isolasjonen var støtten til bruk av dette virkemiddelet variert (Abramowitz 2000:13). Kun visaforbudet ble effektivt håndhevd (Countryman 2000:17). EU hadde på daværende tidspunkt ulike syn innad på effektiviteten av de økonomiske sanksjonene. De var enige om at de lammet den serbiske økonomien noe, men uenigheten bestod i synet på om dette styrket eller svekket regimet. Forkjemperne for å opprettholde sanksjonene mente at mangelen på effektivitet skyldtes at sanksjonene ikke var håndhevet av alle statene (Triantaphyllou 2000:viii). Uenigheten innen den vestlige alliansen, og også internt i mange av de enkelte statene førte til ulik praktisering av virkemidler. Sanksjonene ovenfor Serbia ble derfor gjennomført ulikt av gruppen av allierte.

Isolasjonen av Serbia gjennom sanksjonene gav alvorlige følger. Sanksjonene styrket Milosevics makt ytterligere. Milosevics sanksjonerte regime gav ham en unnskyldning for å bevare den styrken på og den sterke økonomiske støtten til politiet, og rettferdiggjorde samtidig hans sterke økonomiske kontroll. Den største konsekvensen av sanksjonene var at isolasjonen gav en motsatt reaksjon gjennom en konsolidering av hat mot vesten og fyring opp under konspirasjonsteorier der befolkningen blir et lett bytte for regimets propaganda om vestens fiendtlige intensjoner ovenfor Serbia (Judah 2000:3). Milosevic kunne bruke sanksjonene fra det internasjonale samfunnet til å argumentere for at disse tyngende og massive sanksjonene ødelegger den serbiske økonomien og at serberne må holde sammen (Countryman 2000:16). Som en følge av omverdenens forsøk på å påvirke

Serbia gjennom sanksjoner og isolasjon, nører dette opp under nasjonalismen og de trer inn i seg offerrollen, de ser sanksjonene som en bekreftelse på at serberne er urettmessige syndebukker. Sanksjonene fra EU og FN var ikke tilstrekkelige for en demping av konfliktene. Mangelen på politisk enighet fra det internasjonale samfunnet skapte vanskeligheter for etableringen av en effektiv anti-Milosevic politikk og dannelsen av en post-Milosevic politikk for fremtiden. Troverdigheten til EU som en utenrikspolitisk aktør i regionen ble satt på spill (Triantaphyllou 2000:viii).

4.2.3 Regional tilnærming

Konfliktene på Balkan understreket at det var et behov for flere tiltak ovenfor Balkan for å håndtere denne ustabile periferien. Første steg mot en felles strategi for et fredelig og stabilt Balkan ble tatt i Amsterdamtraktaten 1997 gjennom EUs regionale tilnærming. Avtalen er en revisjon av Maastrichttraktaten med til hensikt å effektivisere, synliggjøre og samordne EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk. Traktaten tar til ordet for en forebyggende tilnærming til konflikter for å virke på de konfliktskapende årsakene, fremfor kun å adressere konfliktens konsekvenser. For å oppnå dette understreker EU at unionens primære mål for hele Europa er å skape et område med politisk stabilitet og økonomisk velstand. Med dette blir Balkan inkludert i det europeiske fellesskapet, da fokuset ikke bare blir satt på EUs grenser, men også områdene rundt. En helhetlig konfliktforebyggingspolitikk ble etter hvert utviklet. En hel rekke politiske initiativ viste EUs tilnærming og forpliktelse til involvering og stabilisering i regionen. Da Amsterdamtraktaten trådte i kraft i 1999, fikk CFSP enda to nye instrumenter, felles strategier og internasjonale avtaler (Kristoffersen 2002:159-160).

5. Kosovokrigen og dens konsekvenser

5.1 Kosovokrigen

Etter oppløsningen av Sovjetunionen og Jugoslavia tidlig på 1990-tallet, produserte EU et sett med retningslinjer for anerkjennelse av nye stater. Deres deklarasjon angående Jugoslavia henviser kun til republikker. Kosovo var ikke en republikk, men en autonom del av republikken Serbia, dermed slapp EU å ta stilling til Kosovo (Batt 2005:35). Kosovo var dermed utelatt fra Dayton-avtalen. Det tidligere Jugoslavia ble internasjonalt anerkjent i 1996 uten at det ble tatt noe forbehold om situasjonen i Kosovo.

Milosevic gikk bort fra ideen om et Stor-Serbia da han i Dayton i 1995 gikk med på at Serbia anerkjente Bosnia-Hersegovina med dens daværende grenser. I august 1996 tok de også opp diplomatiske forbindelser med Kroatia. Men Kosovo var sterke krefter i Serbia fast bestemt på å beholde. Kosovo er selve hjertet av den serbiske identiteten. Nasjonalistene utnyttet de nasjonalromantiske drømmene om den serbiske storhetstiden. Serbiske nasjonalister viser til den historiske retten over Kosovo, da dette blir sett på som Serbias vugge. Her var senteret av Serbias middelalderrike og er i dag området med flest verdsatte nasjonale monumenter. Men befolkningen blir mer og mer albansk. Albanerne står for omtrent 90 prosent av befolkningen, og de ser ingen grunn til at området skal fortsette å være en del av Serbia.

Menneskerettighetssituasjonen i Kosovo ble stadig verre. Det begynte å dukke opp meldinger om væpnede albanske geriljastyrker i 1996, og det spredte seg en dårlig organisert albansk frigjøringshær. Dette utviklet seg til en borgerkrig mellom kosovoalbanere og jugoslaviske myndigheter. Serberne startet med en omfattende terror i deler av Kosovo med et mål om å drive ut den albanske befolkningen. I 1998 betraktet Vesten utviklingen passivt. Men serbiske offensiver ble tilslutt så store at flyktnings situasjonen var i ferd med å bli en humanitær katastrofe. Sikkerhetsråde vedtok en resolusjon som forlangte stans i kamphandlingene, og NATO kom med en advarsel til Jugoslavia. Likevel fortsatte Milosevic en militær styrkeoppbygging i Kosovo (Mønnesland 2006a:357-358).

I mars gjennomførte USA og Storbritannia med støtte fra NATO en rekke bomberaid mot jugoslaviske mål i Serbia, Montenegro og Kosovo, og borgerkrigen utviklet seg dermed til en internasjonal storkonflikt. Dette medførte økt vold mellom serbere og kosovoalbanere i Kosovo. Internasjonalt skapte NATOs angrep et anstrengt forhold mellom Russland og Vesten. Det serbiske regimet har spilt på Russland som en motvekt mot EU i perioder. I 1994 gikk Russland inn i NATOs program for fred, men advarte mot at alliansen knytter østeuropeiske land nærmere til seg. Russland betrakter ikke utvidelsen av NATO som et virkemiddel for fred og stabilitet, men som et virkemiddel for å øke Vestens makt på bekostning av Russland. Russland er derfor motstander av en utvidelse, og var motstander av NATOs militære operasjoner i Kosovo og Serbia i 1999 (Kristoffersen 2002:516).

Russlands støtte til Milosevic var med på å forlenge Kosovokrigen, for så lenge serberne følte de hadde Russland på sin side, kunne regimets propaganda om NATO som terrorister finne grobunn i befolkningen. Serberne reagerte med økt patriotisme og oppslutning om regimet. Milosevic hadde i tillegg et håp om at Russland ville gripe inn for å stanse NATO (Mønnesland 2006a:360). Det var så godt som ingen reaksjoner fra befolkningen i Serbia på overgrepene i Kosovo, og de albanske flyktningene ble ikke nevnt i serbiske medier. Russland kritiserte NATOs krigføring på det sterkeste, men valgte å satse på en normalisering i forholdet til Vesten. EU og Russland samordnet sine synspunkter på konflikten og Russland gav blandete signaler fra Moskva angående Russlands politikk vis-a-vis Milosevics regime. Uten Russland i ryggen ble presset på Milosevic for stort og han var nødt til å akseptere en avtale de ble fremsatt (Mønnesland 2006a:362). Etter forhandlinger godtar Jugoslavia en stasjonering av en FN-styrke (KFOR) i juni.

NATOs bombing av Jugoslavia førte til enorme skader og landet ble satt sterkt tilbake i økonomisk utvikling. Befolkningens mistro mot EU og Vesten og følelsen av å være forfulgt og misforstått ble styrket (Mønnesland 2006a:361).

5.2 EUs reaksjon på Kosovokrigen

5.2.1 Den europeiske sikkerhets- og forsvarspolitikken (ESDP)

Til tross for utarbeidingen av CFSP, viste medlemslandene liten vilje til å gjennomføre politikken i praksis. Konfliktene i det tidligere Jugoslavia demonstrerte tydelig at de europeiske landene ikke var i stand til å oppnå enighet innad og opptre enhetlig og handlekraftig utad, de kunne ikke gjennomføre en militær intervensjon på egen hånd, og på den måten sette makt bak de diplomatiske initiativene man hadde tatt. Denne erfaringen gjorde at stadig flere land tok til orde for å styrke det militære samarbeidet i Europa (Claes og Førland 2004:110). De neste to årene ble en felles utenriks- og sikkerhetspolitikk videreutviklet av medlemslandene som et svar på misnøyen med NATOs militære kampanje i Kosovo 1999. På det europeiske råds møte i Köln i juni 1999 ble det vedtatt å opprette de nødvendige institusjoner og organer for en felles forsvars- og sikkerhetspolitikk. Dermed ble et rammeverk for en felles utenriks- og sikkerhetspolitikk stadig klarere (Deighton 2006:26).

Forsvarssamarbeidet har utgangspunkt i Petersberg-oppgavene⁷. De er definert som humanitære oppgaver, redningsoppgaver, fredsbevarende oppgaver og egne kampstyrker til bruk for krisestyring og fredsskapning. Å gå bort fra å bruke kun bruke sivile verktøy i utenrikspolitikken har vært den mest dramatiske endringen for EU som en internasjonal aktør siden 1989 (Deighton 2006:20). CFSP innebar fra 1999 en europeisering av den internasjonale sikkerhetsarkitekturen, hvor man fikk en maktoverføring fra det atlantiske (NATO) til det europeiske plan (EU) (Kristoffersen 2002:152).

5.2.2 Stabilitetspakten

For å stabilisere Balkanregionen i etterkant av Kosovo-konflikten ble Stabilitetspakten for Sør-Øst Europa lansert i 1999. Pakten ble initiert av EU, men andre stater og organisasjoner er delaktige i pakten. Dette var den første omfattende

⁷ Petersberg-oppgavene har fått sitt navn etter stedet Den Vesteuropiske Unions Forsamling (VEU) holdt sitt ministerrådsmøte i juni 1992. Forsamlingen følger europeisk sikkerhets- og forsvarspolitik med sikte på øke den offentlige oppmerksomheten om strategiske og sikkerhetspoliske utfordringer som Europa til en hver tid står overfor (Stortinget.no 2009). Denne politikken er sammenfallende med EU-politikken på området.

konfliktforebyggingspolitikken fra det internasjonale samfunnet med det formålet å styrke denne regionens staters anstrengelse for å skape fred, demokrati, respekt for menneskerettighetene og økonomisk velstand. Det ble lagt vekt på å stimulere til regionalt samarbeid gjennom å bygge ut bilaterale og multilaterale avtaler med sikte på gode naboskapsforhold mellom statene i pakten. (Stabilitypact.org 2009). Serbia gikk i denne prosessen i oktober 2000. Som et rammeverk for den regionale tilnærmingen ble Stabiliserings- og Assosieringsprosessen (SAP) lansert.

5.2.3 Stabiliserings- og Assosiasjonsprosessen

Som et uttrykk for den regionale tilnærmingen ble Stabiliserings- og Assosiasjonsprosessen (SAP) utformet i 1999 som grunnlaget for EUs regionale politikk på Balkan. SAP skulle støtte reformprosesser igangsatt i de ulike landene, både gjennom bistand, teknisk assistanse og handelsavtaler med betingelser som er gunstige for reformprosessene. Avtalen skulle også føre med seg en gradvis utvikling av økonomiske relasjoner og handelsrelasjoner både med regionen og innenfor regionen. Prosessen innebar i tillegg bistand for utvikling av demokratiseringen, det sivile samfunnet, utdanning og institusjoner (The Stabilisation and Association Process for South Eastern Europe 2002:4). Serbia ble et potensielt medlemsland da kommisjonen erklærte at alle statene inkludert i SAP er potensielle kandidater for medlemskap.

Det ble understreket at visse betingelser ble satt til SAP, som en respekt for demokratiske prinsipper, menneskerettigheter og lov og rett, beskyttelse av minoriteter, tilbakeføring av flyktninger, implementering av Daytonavtalen, inkludert fullt samarbeid med ICTY, markedsøkonomiske reformer og regionalt samarbeid, som igjen bygger på Københavnkriteriene (The Stabilisation and Association Process for South Eastern Europe 2002:4) fra 1993.

5.2.4 Kontakt mellom opposisjonen i Serbia og Vesten

Som en del av den regionale tilnærmingen forsøkte EU å påvirke den innenrikspolitiske situasjonen i Serbia ved å oppnå en mer direkte kontakt med

opposisjonen i Serbia. Kontakten med opposisjonen var ment som en motvekt mot Milosevic. Opposisjonen ble brakt ut av Serbia til møter angående Stabilitetspakten og liknende. Håpet var at en vedvarende støtte til opposisjonen ville omgjøre valget til en folkeavstemning om Milosevics posisjon, og at opposisjonen ville komme seirende ut (Abramowitz 2000:13). Men EU og resten av vestens fokus på opposisjonen til Milosevic innad i Serbia førte til at den delen av opposisjonen som kunne stå som et innenrikspolitisk alternativ til Milosevic, ble rettet mot andre ting enn det å samle seg og få gjennom innenrikspolitiske endringer. Det har ikke vært noen opplagte alternativer for regjeringmakten og Milosevic virket derfor for mange som den mest kapable til å ha makten. NATOs bombing i 1999 kunne tale til Milosevics fordel, ved å forsterke folkets frykt for mer krig. Det kan da ha vært betryggende for befolkningen at Milosevic har klart å forhindre en krig i Serbia, og dermed støtte ham i valg (Woodward 2000:6). Et av målene bak NATOs intervensjon var å sette et politisk press på Milosevic og med å fremkalle en misnøye mot Milosevic i befolkningen. Men befolkningen i Serbia fikk et ensidig bilde av konflikten og reagerte med økt patriotisme og oppslutning om regime (Mønnesland 2006:a361).

Denne nære kontakten mellom Vesten og opposisjonen, på bekostning av opposisjonens kontakt med innbyggerne, undergraver ideen om at endringer må komme innenfra og at innbyggerne må ha en egeninteresse for å kvitte seg med Milosevic (Woodward 2000:8-9). Den alvorlige konsekvensen av dette ble at opposisjonen til Milosevic har hatt store vanskeligheter med å mobilisere støtte i befolkningen.

Støtten fra EU og andre vestlige organisasjoner har likevel gitt langsiktige positive effekter gjennom å bryte Serbias isolasjon og å styrke opposisjonen selvsikkerhet ved å gi dem tilgang til vesten (Woodward 2000:8). Opposisjonspartiene klarte å samle seg og fremstod som det regjeringsalternativet som kunne styre landet mot Europa, samtidig som de bebreidet den styrende regjeringen for å ha gitt avkall på Serbias plass i Europa (Vachudova 2006:18). Målet med igjen å bli en del av Europa satte en retningspeker på hva som ville skje ved en regimeendring. EU og andre vestlige

aktører var behjelpelige med nødvendig informasjon på politiske og økonomiske områder nødvendig for reformer. Mange ulike vestlige organisasjoner hadde en betydelig kontakt med opposisjonen gjennom møter, seminarer og konferanser, og de støttet de opposisjonelle gruppene finansielt. Betingelsene for alle aktuelle medlemsland gjorde det lettere å endre informasjonsmonopolet til det illegale regimet. De årlige fremskrittssrapportene gav en alternativ kilde til informasjon om regjeringens politiske og økonomiske prestasjoner. Utsikten for et fremtidig medlemskap i EU skapte etter hvert også insentiver for alle de politiske partiene, selv de mest konservative, til å endre sine program og til å forklare endringene som hvordan de vil styre når de kommer til makten (Vachudova 2006:10). En god del politikere endret sitt ståsted på områder som økonomisk reform og etniske minoriteters rettigheter for å plassere sine partier på den stadig mer attraktive pro-EU-delen av skalaen. Spesielt gjorde denne politiske kalkuleringen seg gjeldene da det på slutten av 1990-tallet ble stadig flere synlige kostnader ved det illiberale regimet, samtidig som de fikk økonomisk støtte og instruksjoner (Vachudova 2006:19).

Opposisjonen hadde hatt store problemer med å samarbeide om et felles mål om å sette en stopper for Milosevics hold på makten. Opposisjonspartiene hadde behov for hjelp til å danne strategiske koalisjoner for å kunne fremstå som et troverdig alternativ til de regjerende partiene. Både betingelsene satt fra EU og innflytelsen til de vestlige organisasjonene styrket grupperingene som var pro-EU og formet hvordan opposisjonspartiene fremstilte seg selv i valg, og hvilke partier de valgte å samarbeide med. (Vachudova 2006:19). EU gav klare signaler om hvilke grupperinger som var akseptable partnere for et videre EU-samarbeid, og hadde med dette en direkte innflytelse på koalisjonspotensialer til ulike de politiske partiene. De klare signalene hjalp til med å ende de stadig skiftende samarbeidsmønstrene mellom enkelte opposisjonspartier og det illiberale regime (Vachudova 2006:18).

Lokkemidlene og påvirkningen fra EU bidro til å endre den innenrikspolitiske maktbalansen i regimet ved å styrke opposisjonspartiene. Da det regelmessig ble holdt ”skinnvalg” lå nøkkelen for EUs påvirkning på opposisjonens politiske partier og

andre samfunnsgrupper. Disse hjemlige aktørene fungerte som et mellomledd mellom EU og befolkningen, som var den eneste muligheten for hurtige endringer gitt de regjerende partienes urokkelighet.

5.3 EU-toppmøtet i Thessaloniki 2003

En av hjørnesteinene i EUs regionale tilnærming var EU-Vest-Balkan toppmøtet juni 2003 i Thessaloniki. Som potensielle kandidater utviklet statene på Balkan et europeisk perspektiv styrket av **Rådet i Thessaloniki**. I Thessaloniki erklærte EU at Balkans fremtid er som medlemmer i EU, og at Kosovos endelige status er å være en integrert del av EU sammen med alle sine naboer. EU forpliktet seg til et europeisk perspektiv for Vest-Balkan. Denne visjonen er av stor betydning for EUs strategi ovenfor regionen (Batt 2005:8).

Samtidig med utviklingen av en felles utenriks- og sikkerhetspolitikk endret konseptet sikkerhetspolitikk seg. Det kom nye utfordringer som fra ikke-statlige aktører, miljøtrusler og fallerte stater. Det var i denne konteksten at den EUs sikkerhetsstrategi ble formulert i 2003.

5.3.1 Den europeiske sikkerhetsstrategi (ESS)

På EU-toppmøtet i Thessaloniki i 2003 ble det lagt frem et unikt dokument – et første utkast til et strategisk konsept for EUs utenriks-, sikkerhets- og forsvarspolitik. Det er første gang en slik doktrine utarbeides for EU (Europakommisjonen.no 2009). Dokumentet presenterer Europas nye trusselbilde og prinsippene for Europas felles utenriks- og sikkerhetspolitikk.

Strategien forsøker å skape en kraftigere politisk handling fra EU som vil lede til en større anerkjennelse av deres kapasiteter til både å handle på egenhånd og å være en innflytelsesrik aktør i det multilaterale systemet. Likevel er strategien ikke en strategi i egentlige termer hvis en bruker den tradisjonelle betegnelsen for strategi som et operativt dokument med retningslinjer for bruk av militærmakt. Strategidokumentet

kan isteden betegnes som en deklarasjon av prinsipper og politisk verktøy (Deighton 2006:29). Den europeiske sikkerhetsstrategien har tre hovedbudskap:

- EUs sikkerhetskonsept er at de er en normativ makt. Organisasjonen er bra posisjonert som en stor regional og global aktør. Deres utenrikspolitiske verktøy er meningen skal spre selvsikkerhet, partnerskap og samarbeid, og forebygge krig. Strategien poengterer behovet frihet, sikkerhet og rettferdighet innen EU, men også ønsket om å promotere dette utenfor deres grenser.
- Dokumentet inneholder en oversikt over trusler de står ovenfor. Disse er terrorisme, spredning av masseødeleggelsesvåpen, fallerte stater, miljø- og helsetrusler, trusler fra ikke-statlige aktører og regional ustabilitet.
- EU blir satt inn i det fremvoksende internasjonale systemet. Det internasjonale systemet må være et effektivt multilateralt system som inkluderer FN, NATO, OSCE og de økonomiske organisasjonene. Et sterkere internasjonalt samfunn med velfungerende internasjonale institusjoner og en regelbasert internasjonal orden er en nødvendig betingelse for EU (Deighton 2006:29).

I ESS ble ikke tradisjonell mellomstatlig konflikt og aggresjon nevnt som trusler for EUs sikkerhet. Her blir det fremhevet støtte til utvikling og humanitære programmer og en sivil tilnærming i et forsøk på å løse internasjonale spørsmål, framfor å ha en tradisjonell forsvarsprofil (Deighton 2006:20). De som formet politikken har forsøkt å unngå å returnere til en situasjon med balansering mellom store væpnede stater eller grupper, noe som har formet den europeiske strategiske tenkemåten (Deighton 2006:20). Frafallet av denne tradisjonelle sikkerhetstrusselen har ført til en utvidelse av sikkerhetsbegrepet til også å inkludere andre områder for velvære, inkludert økonomisk sikkerhet. Solanas dokument tegner med dette opp dagens nye sikkerhetsbilde, hvor fattigdom, regionale konflikter, diktatur og miljøproblemer bidrar til et mer uoversiktlig bilde enn under den kalde krigen. Mens krig i tradisjonell forstand blir stadig mindre sannsynlig, fremhever Solana nye trusler som er mer mangfoldige, mindre synlige og mindre forutsigbare (Solana 2003:2-3).

Med bakgrunn i det utvidede sikkerhetsbegrepet foreslår Solanas dokument tre strategiske mål for EU. For det første, å bidra til stabilitet og godt styresett i Europas egen periferi. Det er i Europas interesse at land langs EUs grenser er stabile og demokratiske. Voldelige konflikter, organisert kriminalitet og fattige samfunn med høy befolkningsvekst vil alle skape problemer for Europa. Solana understreker at han ikke snakker om bare militære midler – EU må også bli flinkere til å benytte sine viktige økonomiske og politiske virkemidler i trusselsituasjoner. Med utvidelsen østover øker Europas trygghet, men samtidig rykker EU nærmere flere problemområder. EU må, i følge Solana, bygge opp en ring av velstyrte land øst for EU og langs Middelhavet, som EU kan ha et nært samarbeidsforhold til. Balkan er et godt eksempel på dette, et tidligere konfliktfylt område som nå, med hjelp fra EU, NATO og andre, bygger opp demokratiske og stabile samfunn (Solana 2003:7).

5.3.2 Stabiliserings- og assosiasjonsavtaler (SAA)

I tillegg til de spesifikke betingelsene for politisk og økonomisk stabilitet og utvikling av et regionalt samarbeid, har SAP gradvis inkorporert instrument for utvidelsesprosessen for å bringe landene nærmere EU (Europa.eu 2009a). Som et tillegg til SAP har EU satt opp kontraktmessige forbindelser i form av Stabilitets- og Assosiasjonsavtaler (SAA) som tilbys stater som i tilstrekkelig grad i møtekommer EUs betingelser. SAA er en del av SAP og EUs naboskapspolitikk. På grunnlag av betingelsene satt opp av EU søker hver enkelt stat om opptak i integrasjonsprosessen. Hvert land ville fortløpende bli vurdert for etterlevelsen av betingelsene. Dette er den avsluttende delen av EUs SAP ovenfor regionen. SAA videreutvikler SAP med bilaterale avtaler mellom EU og hver av statene i regionen. Kommisjonen gav uttrykk for at det var uaktuelt å starte forhandlinger med Serbia på bakgrunn av den pågående konflikten i Kosovo (Europa.eu 2009b).

5.3.3 Partnerskapsavtaler

Toppmøtet i Thessaloniki intensiverte SAP også gjennom en introduksjon av Partnerskapsavtaler med hver stat på Balkan. Her blir prioriteringer identifisert, felter som staten trenger støtte på for å tilnærme seg SAA. EU inngikk et partnerskap med

statene i regionen med et mål om å transformere dem til funksjonelle demokratier i stand til å integreres inn i EU. Et premiss bak strategien fra EU er at mulighetene for medlemskap gir samfunnene i regionen et nytt mål. Dermed kan de legge fortiden bak seg og sette fokuset på definerte praktiske oppgaver som vil hjelpe økonomien å bygge seg opp igjen. Dermed kan de ustabile demokratiske institusjonene bli holdt på plass av partnerskapet med EU lenge nok til å etablere faste røtter i samfunnet (Batt 2005:66).

Grunnsteinen for samarbeidet mellom Serbia og EU er dokumentet Europeisk partnerskap for republikken Serbia, et nytt instrument som i Thessaloniki 2003 ble satt opp i forbindelse med SAP. Europakommisjonen definerer nøkkelprioriteringer, politiske og økonomiske kriteringer og grunnlag for samarbeid innen EUs ulike politiske sektorer. En felles deklarasjon ble utarbeidet i september 2003 og banet vei for institusjonaliseringen av de bilaterale politiske dialogene mellom Serbia og EU på utenriksministernivå. Serbia får offisielt status som potensielt kandidatland. Deklarasjonen var med på å oppmuntre en prosess for en raskere integrasjon inn i EU for Serbia (Mfa.yu 2009).

5.4 Utvidelsen av EU

Før 2004/2007 hadde EU allerede vært igjennom fire utvidelser (i 1973, 1981, 1986 og 1995) og økte fra 6 til 25 medlemmer (27 i 2007). Sikkerhetspolitisk ble utvidelsen i 2004 begrunnet ut fra behovet for å fremme sikkerhet og stabilitet i EUs nærområder. Dette var også et motiv for opprettelsen av EUs institusjoner på 1950-tallet, og nå også i deres engasjement på Balkan (Bakke & Sitter 2006:228). EUs utvidelse kan sies å være sikkerhetspolitisert⁸ da det er av vital betydning for EU å utbre en vestlig stabilitetssone til resten av Europa (Kristoffersen 2002:512).

Utvidelsen i 2004 førte til et skifte i balansen i EU mellom store og små medlemsland. Etter utvidelsen til 27 medlemsland er det gått fra 5 store og 10 små

⁸ En sikkerhetspolitisering innebærer at et saksområde blir betraktet som å være av vital betydning for en stats eller gruppe av staters sikkerhet (Kristoffersen 2002:512).

land, til nå å være 6 store og 21 små medlemsland. Med dette er antallet små land nesten doblet (Avery 2006:110). Inkluderingen av landene fra Sentral- og Øst-Europa med i EU har påvirket målene og prioriteringene i EUs utenrikspolitikk i stor grad. EUs interesser har fokusert mer på spørsmål relatert til naboland, spesielt mot Russland. Bakgrunnen for dette er at holdningen til de nye landene er influert både av geografisk nærhet og deres historiske erfaringer med disse nabolandene. Dermed har utvidelsen av EU ført til at fokuset i stor grad er blitt satt på regionale områder fremfor det globale (Avery 2006:111). De nye medlemmene ønsker i tillegg å inkludere noen av de andre øst-europeiske landene i unionen, i motsetning til mange av de eldre medlemslandene som ser den nye naboskapspolitikken som et alternativ til en ny fremtidig utvidelse (Avery 2006:111).

Planen er at alle landene på Balkan skal bli med i EU. EU inngikk partnerskapsavtaler med disse landene med tanke på å forberede landene på medlemskap, foreløpig har dem status som potensielle kandidatland (Avery 2006:110). Både gamle og nye medlemsland må gjennom omfattende forberedelser for å kunne takle utvidelser av EU.

5.4.1 Københavnkriteriene

Selv om EUs utvidelsesprosess tok nesten 15 år, ble det tidlig klart at EU ville og måtte utvikle et nært samarbeid med de nye demokratiene i øst. Tilnærmingen mellom EU og stater som ønsker medlemskap har gått skrittvis. Det første store vendepunktet i forholdet mellom EU og de sentral- og østeuropeiske statene kom i juni 1993, med EU-toppmøtet i København. Her ble utvidelsen østover etablert som EUs klare mål, og kriteriene for medlemskap ble slått fast i Københavnkriteriene. Københavnkriteriene var i stor grad en formalisering av prinsippene som hadde vokst frem gjennom tidligere utvidelser (Bakke og Sitter 2006:233).

Et av EUs prinsipper går ut på at alle er like når det gjelder medlemskap, alle skal inn som fullverdige medlemmer. Før et land kan vurdere muligheten av å bli medlem av

EU må det kunne bevises at landet oppfyller tre medlemskapskrav som ble vedtatt på toppmøtet i København i juni 1993. Disse er:

- stabile institusjoner som sikrer demokrati, at lovverket følges, at menneskerettigheter tas hensyn til, samt respekt og beskyttelse av minoriteter
- en fungerende markedsøkonomi som takler konkurransepress og markedskrefter internt i EU
- evne til å kunne påta seg forpliktelsene som følger med et medlemskap og å kunne slutte seg til målsettingene for en politisk, økonomisk og monetær union.

Unionen har fått på plass en fleksibel tiltredelsesprosess med flere hastigheter der land som innlemmes blir vurdert etter egne resultater og innlemmes når de er klare til å kunne påta seg alle forpliktelsene et medlemskap innebærer (Avery 2006:110). EU forhandler med hver enkelt stat for seg. Hvert søkerland vurdert etter sine resultater. De viktigste enkeltproblemene knyttet til medlemskap blir løst ved overgangsordninger, unntak og tilpasning til EU-politikken (Bakke & Sitter 2006:235). Kommisjonen har hatt ansvaret for å overvåke de forbedringer hvert søkerland gjør når det gjelder å implementere og bruke EU-lovgivning (Avery 2006:110).

Ved en innlemming av en stat i EU er de politiske kravene avgjørende for å få starte forhandlinger, men de økonomiske kravene må oppfylles før en stat kan bli medlem. Blant de viktigste spørsmålene er knyttet til overgangsordningene og hvor lenge disse skal vare (Bakke & Sitter 2006:235).

5.5 Utviklingen i Serbia etter Kosovokrigen

I etterkant av Kosovokrigen ble legaliteten til regimet i Serbia utfordret, både internasjonalt gjennom anklager fra Det internasjonale krigsforbryttertribunalet for det tidligere Jugoslavia (ICTY), og med en stadig økende avhengighet av undertrykkende midler for å kneble opposisjonen på den hjemlige arenaen (Triantaphyllou 2000:vii).

Oppløsningen av den Jugoslaviske unionen ble den mest blodige konflikten i Europa etter den annen verdenskrig. Fremveksten av nasjonalisme var med å legitimere handlinger som klassifiseres som grove krigsforbrytelser for å forsvare nasjonen. Krigene var preget av bitre etniske konflikter mellom de ulike folkegruppene. Dette medførte deportasjon og folkemord av rivaliserende etniske grupper i forsøket på å skape rene etniske territorier. Milosevic gjorde seg ansvarlig for omfattende krigsforbrytelser mot nabolandene og etniske minoriteter på eget territorium under disse krigene i sitt forsøk på å gjenskape et Stor-Serbia. Under Kosovokrigen ble han tiltalt for forbrytelser mot menneskeheten i Kosovo ved ICTY. Halvannet år senere ble han også tiltalt for krigsforbrytelser i Kroatia og Bosnia og folkemord i Bosnia. En rekke andre sentrale personer fra krigene ble i likhet med Milosevic anklaget for krigsforbrytelser av ICTY, et tribunal opprettet i 1993 underlagt FN, med ansvar for å etterforske krigsforbrytelser i det tidligere Jugoslavia og forfølge jugoslaviske krigsforbrytere. ICTY har vært, ved siden av Kosovo, det største hinderet en raskere integrering med EU for Serbia.

I løpet av 1999 vokste det frem en stadig mer organisert motstand mot Milosevic og regimet (Mønnesland 2006a:367). Opposisjonen klarte for første gang å samle seg i forkant av presidentvalget september 2000. Milosevic tapte, men nektet å akseptere nederlaget. Opposisjonen gjorde opprør og Milosevic måtte tilslutt erklære at han gikk av.

Den reformerte nasjonalisten Kostunica tok over som Jugoslavias president 6. oktober 2000. Kostunica ble med dette den siste presidenten i Jugoslavia fra oktober 2000 til februar 2003 da Jugoslavia ble erstattet av unionen Serbia og Montenegro. Han leder Serbias demokratiske parti (*DSS*) som er det konservative partiet i Serbia. Kostunica er kjent for å være populist, og har stor støtte blant Serbias nasjonalister. Kostunica har ingen tidligere forbindelse med Milosevic, men har likevel sterke nasjonalistiske overbevisninger, og kan betegnes som veldig konservativ. Han har uttrykt offentlig et ønske om en gjenopprettelse av det Serbiske monarkiet og skapelsen av en versjon av Stor-Serbia. I tillegg er han skeptisk til Vesten, og har bedt om erstatning for skadene

påført av NATO-bombingen. Samarbeidet med ICTY var nølende, og han anklagde ICTY for å være et politisk organ som var partisk og negativt innstilt til Serbia. Men Kostunica viste også viljen til å inngå kompromisser med mer liberale deler av regjeringskoalisjoner og med det internasjonale samfunnet. Hans oppfatninger sies å ha vært et speilbilde av majoriteten av befolkningens oppfatning rundt årtusenskiftet (ICG 2001:46).

Serbia var avhengig av økonomisk hjelp fra Vesten. Det meste av økonomien lå i ruiner etter åtte år med sanksjoner, 11 uker med NATO-bombing og 13 år med vanstyre. Vestmaktene var villige til å gå inn med full tyngde under visse forutsetninger. Det nye regimet måtte blant annet innføre økonomiske reformer, respektere folks rettigheter og samarbeide konstruktivt med den internasjonale krigsforbryterdomstolen i Haag (Mønnesland og Luraas 2009). Et økonomisk stabilt Serbia var avhengig av et godt forhold til EU. Men et stort problem for det nyetablerte demokratiet, var at demokratene i regjeringskoalisjonen var delt seg imellom, blant annet i Kosovospørsmålet, og dermed var en demokratisk minoritetsregjering avhengig av støtte fra Milosevics gamle parti, Sosialistiske parti (SPS), for å få lovgivning gjennom i parlamentet (Batt 2005:56). Som følge av dette har det vært store forsinkelser i utleveringen av anklagede krigsforbrytere til ICTY (Batt 2005:41).

I april 2001 ble Milosevic arrestert og anklaget for korrupsjon og maktmisbruk. I forkant av dette ble det fra EUs side presisert av uten en utlevering av Milosevic, ville Jugoslavia gå glipp av økonomisk bistand til gjenoppbygging av landet (Mønnesland og Luraas 2009). Kostunica gikk strekt imot en utlevering av etterlyste serbere. Den provestlige statsministeren fra Det demokratiske partiet (DS), Zoran Djindjic, gikk dermed bak Kostunica sin rygg da han utleverte Milosevic til krigsforbryterdomstolen i 2001. Det var også han sto bak mange av de nye reformene i Serbia. I 2002 etablerte regjeringen i Serbia "Rådet for den europeiske integrasjonsprosessen", som et rådgivende organ som skal følge prosessen for Serbias EU-medlemskap. I ICTYs årlige rapport fra 2002 beskriver ICTY sitt samarbeid med Serbia som komplisert og variert, påvirket av den politiske ustabiliteten innen regjeringskoalisjonen.

Parlamentet i Serbia passerte en lov om samarbeid med ICTY i april 2002. Et nasjonalt råd for samarbeid ble opprettet for å koordinere samarbeidet. Men de har også lagt til et forbud mot utlevering av ettersøkte til tribunalet (Årlig rapport ICTY 2002:39).

I den første perioden etter Milosevic adgang, på tross av noe nøling, så det ut som om ikke noe kunne stoppe Serbias vei mot normalisering og tilnærming til Europa (Mønnesland 2006a:369). Men utleveringen gjort av Djindjic skapte voldsomme reaksjoner i Serbia. 12. mars 2003 ble han drept i et attentat. Etter attentatet innførte myndighetene unntakstilstand og startet en opprensning over hele landet og tilnærmingen mot EU saknet opp. Mange grupper i Serbia var imot Djindjics EU-vennlige reformpolitikk. Utviklingen av et økende samarbeid om utleveringer til krigsforbryterdomstolen haltet i etterkant av likvideringen. Den serbiske regjeringen har vært nølende i å etterfølge kravene fra EU om å oppfylle sin internasjonale forpliktelse om å utlevere etterlyste serbere. Denne nølingen utsatte forhandlingene med EU og plasserte Serbia i en midlertidig isolasjon (Batt 2005:71). Parlamentsvalget i Serbia desember 2003 ble en seier for nasjonalistene. Kostunica ble statsminister og Milosevics sosialistparti (SPS) fikk 7 % og endte opp som regjeringens støtteparti. De serbiske politiske ledernes nøling gjorde at Serbia lenge ble stående i status quo og manglet retning for det nye demokratiets utvikling. Mens det internasjonale samfunnet forventet at Serbia var klar for et godt samarbeid med Haag, har serbiske politikere også sett det som en destabiliserende trussel for deres skjøre demokrati (Batt 2005:58).

Etter spenninger i Kosovo i 2004 kom det til flere innstramminger i serbisk politikk og en økende fundamentalistisk nasjonalisme. Opposisjonen ble motarbeidet og minoritetene utsatt for et større press. Kostunica fortsatte en antivestlig holdning og rehabiliterte personer fra Milosevics regime. I juli 2004 ble reformpolitikeren Boris Tadic fra Det demokratiske parti (DS), det største sosialdemokratiske partiet, innsatt som Serbias president etter å ha beseiret nasjonalistene. Han ble dermed den første demokratiske presidenten i Serbia. På samme tid var det mest populære partiet Det

radikale parti (SRS). Dette er et høyreradikalt og nasjonalistisk parti med et program uendret siden Milosevic-tiden på midten av 1990-tallet og lederen, Vojislav Seselj, er i Haag anklaget for krigsforbrytelser. Dette viser en dyp splittelse i den serbiske befolkningen. Landet var delt mellom reformister og ekstreme nasjonalister.

Samtidig med antivestlige holdninger fra enkelte politikere, var ønsket om en tilnærming til Europa sterkt (Mønnesland 2006a:372). Det førte til et litt bedre samarbeid med Haag og et noe mer nyansert syn på Kosovo. I begynnelsen av 2005 startet Serbia på nytt å samarbeide med ICTY. Regjeringen til Kostunica oppfordret mange ettersøkte til å overgi seg frivillig til Haag. Dette sikret et gjennombrudd i forholdet til EU, og en rapport fra EU i april 2005 anbefalte å starte forhandlinger om en SAA med Serbia samme år (Batt 2005:72). Daværende president Tadic gikk foran ved å være til stede på minnesermonier på Srebrenica-massakerens tiårsdag i 2005 for å fordømme hendelsen. Men krigsdomstolens mest ettersøkte, Ratko Mladic, anklaget for å være ansvarlig for denne massakren av over 7000 bosnisk muslimske gutter og menn i juli 1995 i Srebrenica, ble ikke overgitt. Serbia lot også være å utlevere flere andre ettersøkte i tillegg til Mladic (Batt 2005:58). Mange av de politiske ledere ville ikke innrømme Serbias ansvar for hendelsene i Srebrenica. Både de radikale og SPS motsatte seg innrømmelser gjennom godkjenning en resolusjon om Srebrenica, men også Statsminister Kostunica og hans parti, DSS. De så på en resolusjon angående Srebrenica som en anti-serbisk kampanje fra ikke-statlige menneskerettighetsorganisasjoner (Batt 2005:61). Holdningene gjenspeilte hva mange i folkeopinionen i Serbia mener er en dobbeltstandard i vestlige holdninger mot serberne. Mange er villige til å akseptere at de utførte krigsforbrytelser, men de vil også påpeke at krigsforbrytelser ble gjennomført av alle sidene. For det internasjonale samfunnet var det derimot serberne som var aggressorene (Batt 2005:62). Over 70 prosent av serberne var i 2005 enig i at Serbia bør bli med i EU. Støttespillere for alle hovedpartiene, inkludert de radikale og Milosevics SPS, er for en integrering med EU. Serberne har større tillit til EU enn de har til noen annen internasjonal organisasjon (Batt 2005:66). Til tross for at over 70 prosent av befolkningen vil inn i EU, finner en mange færre som støtter utlevering av serbiske ettersøkte til Haag,

betingelsen EU satt for Serbia for å gå inn SAA-forhandlinger og videre integrering med EU (Batt 2005:66). Målingen i 2005 viste at 44 prosent er for og 32 prosent er mot en utlevering av Ratko Mladic (Batt 2005:66).

Det serbiske samfunnet har siden gjort flere innrømmelser om at det ble gjennomført grusomheter av serbere i Serbias navn. På tross av dette stoppet forhandlingene om SAA midlertidig opp i 2006 og et år fremover, etter kommisjonens vurdering av at Serbias samarbeid med krigsforbryterdomstolen var utilstrekkelig. Bakgrunnen for denne avgjørelsen var kommisjonens rapport 8. november 2006 angående Serbias progresjon i implementeringen. Det ble der slått fast at Serbia var på god vei i å oppfylle de økonomiske kriteriene og implementeringen av europeiske standarder. Fullt så positiv var rapporten ikke angående prioriteringen av fullt samarbeid med ICTY og forhandlingene angående Kosovos status.

Kosovospørsmålet og EU-medlemskap

Intervensjon i Kosovo i 1999 hadde ikke som formål å endre grensene eller å hjelpe frem et selvstendig Kosovo, men hovedsakelig ment som en humanitær intervensjon for å beskytte den albanske befolkningen mot folkemord (Batt 2005:35). Serbias legale rett til suverenitet er for så vidt klar, dette ligger til grunn i UNSCR 1244 som regulerer resultatet av NATO sin intervensjon i 1999. Siden 1999 har serbiske politikere har tatt utgangspunkt i at Serbias legale suverenitet over området gav svaret på Kosovo-spørsmålet. Samtidig har Kosovo blitt styrt som om de ikke var en del av Serbia helt siden 1999. Valget i 2002 etablerte provisoriske institusjoner for selvstyre. Det internasjonale samfunnet er delt i synet på Kosovos krav på uavhengighet. Serberne forventet likevel at kosovoalbanernes manglende oppnåelse av demokrati og minoritetsrettigheter tilslutt ville svekke internasjonal støtte for uavhengighet.

I mars 2004 brøt ut voldsomheter⁹ i Kosovo. I forkant av hva som skjedde i mars 2004 hadde det forekommet et stadig økende antall av liknende mindre hendelser med

⁹ Den 17. mars 2004 spredte voldsomheter seg i Kosovo da 50 000 mennesker deltok i 33 voldelige hendelser. Dette ble trigget av en falsk rapport om at en gruppe serbere angrep 4 albanske skoleelever, som druknet da de hoppet i elven i et forsøk på å flykte. Totalt 19 personer døde og 954 ble skadet i de voldelige hendelsene som fulgte (Batt 2005:38).

hevntfull interetnisk vold. Hendelsene mars 2004 ble en katalysator for den politiske prosessen mot en bestemmelse på Kosovos fremtidige status (Batt 2005:37).

Det er Kosovo som hele veien har vært den største trusselen mot stabiliteten på Balkan. 17. februar 2008 erklærte Kosovo seg uavhengig fra Serbia, med støtte over store deler av den vestlige verden. Serbia svarte umiddelbart etter selvstendighetserklæringen med å kalle den for illegal, og utelukket at de noen gang vil kunne gi sin støtte til et uavhengig Kosovo. Men regjeringen uttalte i forkant at Kosovo sin status ikke skal være knyttet til Serbias forhandlinger om EU-medlemskap (Euractiv.com 2008). Kosovospørsmålet utviklet seg til å bli det mest sentrale spørsmålet i EU-politikken for Serbia. Før det oppkommende parlamentsvalg i 2008 var det en splittelse mellom den provestlige presidenten Boris Tadic og den nasjonalistiske statsministeren Vojislav Kostunica angående Kosovos frigjørelse og en videre EU-integrasjon. Kostunicas demokratiske parti (DSS) brøt regjeringskoalisjonen med Tadics parti den 9. mars 2008. Regjeringen kollapset som følge av det ulike synet på landets videre tilnærming til EU. De klarte ikke å føre en enhetlig politikk i, hva Kostunica betraktet som en viktig sak i relasjon til statens fremtid, Kosovo som en del av Serbia. Tadic vil, i motsetning til Kostunica, ikke binde EU-spørsmålet sammen med Kosovospørsmålet. Partiet til Kostunica og nasjonalistene i det radikale partiet vil derimot bremse integrasjonen frem til EU inndrar støtten til Kosovos selvstendighet. Statsminister Kostunica utelukket en signering av SAA så lenge EU ikke endrer sitt standpunkt angående Kosovospørsmålet. To uker i forkant av parlamentsvalget som ble skrevet ut etter at regjeringen kollapset, signerte Tadic SAA med EU. Valget ville komme til å bli en folkeavstemning om Serbias fremtid (EUbusiness.com 2008). Barometrene viste lenge at partiene til Tadic og Kostunica lå jevnt i valgkampen. De fungerte som representanter for og mot folkets holdning til tilnærmingen til EU. EU-kreftene vant uventet valget 11. mai 2008. Likevel ble Tadics demokratiske parti nødt til å gå i en koalisjon med SPS for å danne en regjering (Euractiv.com 2008).

Det serbiske integrasjonskontoret gjennomførte en spørreundersøkelse i mai 2008 angående den serbiske befolkningenes europeiske perspektiver. Spørreundersøkelsen indikerer at befolkningen forstår at tilslutningen til EU er en lang prosess. 52 prosent av dem som deltok i undersøkelsen ser på et medlemskap i EU som en vei til en bedre fremtid for unge mennesker som den største fordelen med medlemskapet, og det er de yngre delene av befolkningen som er mest positiv til et medlemskap. 86 prosent oppgav samarbeidet med ICTY som den viktigste betingelsen for Serbias oppnåelse av medlemskap med EU, og 47 prosent ser på denne betingelsen som akseptabel (Seio.sr 2009). Denne delingen i befolkningen skaper vanskeligheter for regjeringspartiene, og skaper en nøling i forbindelse med utleveringene til ICTY. Myndighetene legger fremdeles hindringer i veien for tribunalet. Tribunalet har vanskelig for å få full tilgang på nøkkel arkiver og dokumenter for bruk i pågående rettssaker. Det ble også i den årlige rapporten fra 2008 uttrykt en bekymring for innblanding med vitnene i rettssakene, i form av skremsel, som fører til vanskeligheter for frivillig vitnemål (Årlig rapport ICTY 2008:16). 21. juli 2008 pågrep serbiske myndighetene en av de mest ettersøkte serbiske krigsforbryterne, Radovan Karadzic, og forpliktet seg til en videre utlevering til ICTY. Dette steget ble hyllet av europeiske ledere som en viktig milepæl i Serbias vei til medlemskap (Euraktiv.com 2008), også ICTY har berømmet Beograds nye anstrengelser for å bedre innsatsen til å lokalisere ettersøkte og bedre samarbeidet med tribunalet (Cvijic 2009:1). Ratko Mladic og Goran Hadzic gjenstår for utlevering.

Problemet Kosovo vil fortsette å legge en demper på Serbias integrasjonsprosess, men vil ikke være til direkte hinder på kort sikt. ”Steg for steg”-fremgangsmåten angående Kosovos status, taler for at de største beslutningene vil vente til Serbia nærmer seg en tilslutning til EU. De beslutningene dette er snakk om er de fem gjenstående medlemslandenes anerkjennelse av Kosovo og en avgjørelse på den endelige statusen til de serbiske enklavene i Nord-Kosovo (Cvijic 2009:1). For Kosovos del gjenstår FNs forespørsmål om en rådgivende mening fra ”The international Court of Justice” om Kosovos unilaterale selvstendighetserklæring er i overensstemmelse med internasjonal lov. Dette kommer til å ta tid, dermed vil Serbias

kamp for sin territoriale integritet og integrasjonsforhandlingene med EU vil mest sannsynlig bli stående som to separate prosesser en god stund fremover. Ved å holde disse sakene adskilt kan Serbia konsentrere seg om konkrete politiske saker som trengs å forbedres før en tilslutning. Dette skal gjøre en reversering av prosessen vanskeligere når den siste avgjørende delen om Kosovo kommer på bordet (Cvijic 2009:4).

Serbia ratifiserte SAA i september 2008, men prosessen er fra EU sin satt på vent. EU har ikke ratifisert SAA, og Serbia må vente på at statene innad i EU skal bli enige om signering før de offisielt er i avsluttende fase av SAP. Nederland krever at Serbia arresterer og utleverer krigsforbryteren Mladic før det er aktuelt med en signering. På dette tidspunktet er den politiske tilstanden innad i EU ikke imøtekommende for en utvidelse. En talsmann for EU uttalte at de nå arbeider i en utfordrende politisk kontekst i forhold til en utvidelse (Euractiv.com 2009). Den nye grunnloven og uenigheter innad i EU skaper trøbbel for Serbias videre integrering med EU.

6. Analyse

6.1 Effektiviteten av EUs sikkerhetspolitiske virkemidler

På 1990-tallet hadde EU få virkemidler å spille på ovenfor Serbia, og de lyktes derfor ikke med å stabilisere situasjonen på Balkan. Så lenge de ikke kunne påvirke gjennom integrering, måtte en ta i bruk andre virkemidler, som sanksjoner. Samtidig som EU tok i bruk påvirkningsstrategier i form av økonomiske og diplomatiske virkemidler, førte de også en avskjermingspolitikk gjennom visaforbud. Visaforbudet var blant de eneste sanksjonene som ble effektivt håndhevet, men samtidig var strategien lite hensiktsmessig. Visaforbudet økte serbernes følelse av isolasjon fra omverdenen, noe Milosevic kunne spille videre på i lys av den serbiske mentalitetens tendens til å se seg på seg selv som ofre for andre staters maktbruk. EU forsøkte også å påvirke gjennom å løse interne situasjoner i regionen, men dette viste seg å være svært vanskelig da serberne, spesielt de dominerende kreftene i Serbia, så på tilnærmingen som en trussel. Serbia svarte på tilnærmingene fra EU og resten av det internasjonale samfunnet med å føre en avskjermingspolitikk.

Fra å være en utenrikspolitisk aktør med svært begrensede instrumenter å spille på, har EU økt sin betydning på den utenrikspolitiske arena betraktelig. Den alvorlige konflikten i Bosnia i 1995 ble utslagsgivende for endringer på dette feltet. Medlemslandene i EU innså at deres instrumenter for konflikthåndtering var utilfredsstillende, de var uten handlingskraft. Følelsen forsterket seg med NATOs intervensjon i Kosovo i 1999 som viste at EU ikke var i stand til å ordne opp i konflikter på egent kontinent, og det ble klart at Europa fremdeles var en gjennomtrengt region. Som en konsekvens av Kosovokrigen utviklet EU ulike virkemidler for konfliktforebygging, og EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk består nå av et bredt sett med virkemidler. Gjennom et unikt sett av instrumenter for konflikthåndtering er EU med på å bidra til en konflikthåndtering i ustabile regioner. EUs mulighet for å tilby stater integrasjon og andre former for regional tilknytning har skilt seg ut som særdeles hensiktsmessige virkemidler. Dette har vist seg gjennom EUs involvering med Serbia.

EU endret strategi ovenfor Serbia i etterkant av de mange konfliktene på Balkan. Både gjennom inngripen i NATO-aksjonen og gjennom annen form for påvirkning. Påvirkningen i form av regional tilnærming hadde en indirekte effekt på regimeendringene i Serbia, og endte Milosevics regjeringsperiode. Den regionale tilnærmingen utviklet seg til et løfte om fremtidig integrasjon. Muligheten for å tilby integrasjon i EU som et instrument i konfliktbyggingspolitikken gjør EU unik som internasjonal aktør. Jo klarere EU uttrykker at medlemskap er mulig for landene på Balkan, desto større sjanser har EU for å øve innflytelse på regionen. Assosiasjonsprosessen øker EUs legitimitet i forhold til trygging av en sosial og politisk utvikling og kan påvirke Serbia til å satse på et langsiktig perspektiv. Umiddelbart etter regimeendringen beveget Serbia seg mot Europa og et EU-medlemskap gjennom politiske og økonomiske reformer. Med prosessen saknet farten da reformene som ble gjennomført og betingelsene EU satte skapte var lite ønskelige for deler av befolkningen og partiene. Velgerne stemte ikke nødvendigvis på den liberale fraksjonen i valget 2000 fordi de ønsket et EU-medlemskap, men EUs påvirkning bidro til en gradvis endring av innenrikspolitikken. EU og andre internasjonale aktører hjalp til med å forme agendaen til de opposisjonelle partiene. Da disse partiene kom til makten satte de i gang en reformprosess. Denne prosessen har noen ganger gått svært langsomt, som følge av tilbakesteg i Serbia, men har aldri stoppet helt opp. Grunnen til at prosessen aldri stoppet helt opp tyder på å være sider ved EUs integrasjonsprosess (Vachudova 2006:3).

Til tross for at prosessen tidvis saknet farten da enkelte av betingelsene var vanskelig å svelge for serberne, ble det gjort mange fremskritt på andre områder i Serbia, gjennom de økonomiske og politiske reformene. Med dette åpnet tilbudet om en fremtidig integrering med EU i form av EU-medlemskap for en utvikling og tilpasning av Serbia til EU. Når Serbia som en periferi ønsker å knytte seg til EU som sentrum, medfører det at de er mottagelige for EUs interesser, og tilpasser seg så langt det lar seg gjøre, da dette øker muligheten for å knytte seg til EU.

6.1.1 Hjelp til demokratisering innenfra

EUs unike instrumenter for påvirkning av samfunnet har bidratt positivt til omstillingen gjennom informasjon og bistand. Instrumentene utviklet for integrasjon har bidratt til at serberne selv gjennomfører prosesser på den hjemlige arenaen. Selv om utviklingen på Balkan først og fremst avhenger av de nasjonale myndighetenes evne og innsats, vil EU, gjennom betingelsene for politiske standarder kunne sette sitt preg på den utvikling som tar form på Balkan. De ustabile demokratiske institusjonene skal bli holdt på plass av partnerskapet med EU lenge nok til å etablere faste røtter i samfunnet (Batt 2005:66). Dermed blir den etniske nasjonalismen holdt tilbake av liberaldemokratiske verdier og fanget inn i et sikkert rammeverk av liberaldemokratiske institusjoner (Batt 2005:66). Tilnærmingen skaper et grunnlag for fellesskap og samhold, og rokker ved serbernes sterke nasjonalisme.

Et premiss bak strategien fra EU er at resultatet av en ombygging av samfunnet må være verdimeisig akseptabelt på hjemmebane. Dette har skapt problemer for Serbia da noe av den stolte nasjonale identiteten føles truet av trykket som kom utenfra om vesternisering. Dette skapte spesielt problemer under regimet til Milosevic, da befolkningen kun fikk et ensidig bilde av konfliktene gjennom regimets monopol på mediene. Men gjennom EUs og Vestens påvirkning på opposisjonen i slutten av 1990-tallet, endret dette seg. De ulike mekanismer tatt i bruk av EU tar sikte på å hjelpe til med oppbyggingen av demokratiske institusjoner.

6.1.2 Regionalt samarbeid

Den regionale tilnærmingen er et virkemiddel for å få motvillige naboer til å samarbeide med hverandre, samtidig som EU skaper et mer stabilt miljø for en lang og vanskelig forsoning mellom statene fra Det tidligere Jugoslavia. Løftet om et fremtidig medlemskap for Serbia og deres naboer i EU, sammen med betydelig teknisk og økonomisk assistanse er ment som et sterkt insentiv for de involverte statene til å endre regionens fokus, fra fortidens hendelser til å bygge en bedre fremtid for deres innbyggere (Batt 2005:36). Deltagelse i formelle organisasjoner med betydningsfulle informasjons- og kommunikasjonsarenaer, som EU, kan gi en

sikkerhetsgevinst fordi gjentatt interaksjon i slike fora bidrar til en redusert usikkerhet omkring andre aktørers aktiviteter, interesser, preferanser og motiver. Gjennom å innlemme Serbia og de andre statene på Balkan i EU, vil de gjennom det regionale samarbeidet de må gjennom før innlemmelsen i EU, omgås hverandre i et konstruktivt samarbeid der målet er at alle parter skal tjene på en omstrukturering av sine historiske relasjoner. Samtidig vil de europeiske landene gjennom økende interaksjon på tvers av sentrum og periferi, også minske sin usikkerhet ovenfor sitt ustabile naboland.

Samtidig som det regionale samarbeidet har virket støttende på regionens integrasjon med EU, har EUs fokus på betingelsen om regionalt samarbeid en innvirkning på Balkans transformasjonsprosess fra et regionalt sikkerhetskompleks med fiendtlig samhandling, til et regionalt sikkerhetskompleks med en mer vennlig samhandling statene seg imellom (Yavas 2009:31).

6.1.3 Asymmetrisk avhengighet

Forberedelsesprosessen har mekanismer ved seg som gjør EUs påvirkning effektiv og forsterker insentivene til å oppfylle betingelsene for et EU-medlemskap. Blant disse mekanismene er asymmetrisk avhengighet. Den asymmetriske avhengigheten kommer av at Serbia har mer å vinne på dette forholdet enn EU. En annen mekanisme er håndhevelse av betingelsene. En kontrollering av fremskrittene til kandidatene for medlemskap gjennom årlige rapporter og trinnvise forhandlinger har skapt en effektiv håndhevelse av betingelsene fra EU. En søkers plass i køen for medlemskap er avhengig av fremskrittene som har blitt gjort i forhold til betingelsene (Vachudova 2006:7). I 2006 ventet EU med en oppstart av forhandlingene med Serbia om en assosieringsavtale på grunn av at regjeringen i Serbia unngikk å utlevere den anklagede krigsforbryteren Ratko Mladic til domstolen i Haag. I etterkant har den nasjonalistiske statsministeren, Kostunica, og hans regjering hold fast ved arbeidet med å putte Serbia tilbake på rett kurs mot et EU-medlemskap og dermed ikke satt spørsmålsteget ved deres forpliktelse til arrestasjon og utlevering av Mladic (Vachudova 2006:8). I følge med innflytelse og press fra EU har Serbia endret seg til

å bli en stat med mer respekt for demokratiske standarder, politisk konkurranse, bedre beskyttelse av etniske minoritetsrettigheter, pågående økonomisk reform og bedre samarbeid med ICTY (Vachudova 2006:3).

Periferiens avhengighet av sentrum har utviklet seg til å bli en sentral sikkerhetsmekanisme da det har medført at en rekke øst-europeiske land har avstått fra å sikkerhetisere minoritetsspørsmål og grensespørsmål. Og det medfører i tillegg en tilslutning til demokrati og rettsvesen. Dette har blitt formalisert av EU gjennom stabilitetspakter hvor minoritetsproblemer og grenseproblemer har vært aktuelt gjennom å kreve en løsning av stridsspørsmålene før en innlemmelse (Buzan og Wæver 2003:364).

6.1.4 Globalisering

En demokratisering av samfunnet har en global rekkevidde. Globalisering er en serie utviklingstrekk som kan medføre at stadig større deler av verden på en eller annen måte trekkes inn i og integreres i verdensomspennende krefter og prosesser av forbruksmessig, økonomisk, politisk, sosial, kulturell, religiøs eller kommunikasjonsmessig type. Globalisering kan også være en serie prosesser som utfolder seg og som forskjellige aktører arbeider for å fremme eller hindre, alt etter forståelse og politisk, religiøst og økonomisk ståsted. Skeptikere til en globalisering har hevdet at den klassiske imperialismen er avløst av nye krefter, som multinasjonale organer, som tjener kapitalens interesser (Wæhle 2009). Globalisering oppfattes således som en form for vestliggjøring. Skeptikerne i Serbia argumenterer for at denne vesterniseringen som en integrering med EU vil føre til, vil svekke deres nasjonale identitet. Nasjonalistene trekker frem deres egne serbiske verdier som bedre og noe som må vernes fra det europeiske fellesskapet. Globalister vil derimot peke på at de endringene man kan observere, er av dyp og strukturell karakter. Pro-vestlige politikere i Serbia vinner frem da globaliseringen, i dette tilfellet medlemskap og deltakelse i det europeiske samfunnet, gir positive effekter for den serbiske befolkningen. Globaliseringen skaper også en strøm av innflytelse som den politiske prosessen ikke har noe å gjøre med. Denne innflytelsen gir drømmer, kunnskapen og

viljen til å delta i en global sammenheng og mulighetene det gir. Befolkningen får en nærmere kontakt med verden utenfor og ønsker en integrering og fordelene dette gir for. Spesielt den dårlige økonomiske situasjonen bidrar til dette ønsket. Dette står i motsetning til Samuel Huntingtons mørke tese om at globaliseringen skaper stadig mer konflikter ettersom kulturer møtes og motsetningene blir fremtredene.

Oppsummering

EU har tatt i bruk ulike virkemidler i forsøket på å håndtere ustabiliteten fra nabostaten Serbia. Virkemidlene som ble tatt i bruk på starten av 1990-tallet hadde liten effekt på ønsket endring i Serbia. Sentrums forsøk på å endre sin periferi bidro isteden til konflikter og ustabilitet i periferien. Da EU i etterkant av konfliktene på Balkan utviklet et sett nye utenrikspolitiske virkemidler, bidro dette i større grad til endringer. Virkemidler i form av regional tilnærming og åpning for en fremtidig integrering med EU var medvirkende til omfattende endringer i Serbia. Den regionale tilnærmingen i form av assosiasjonsprosessen og partnerskapsavtalen i forbindelse med forberedelser for integrering, har ulike betingelser og mekanismer innebygget, som Serbia må oppfylle før en fremtidig integrasjon. Disse mekanismene hjelper Serbia i transformasjonen til en mer stabil stat.

6.2 Vanskeligheter ved EUs forsøk på å påvirke og integrere Serbia

For de globale maktene er det regionale nivået kritisk for å forme både alternativer for og konsekvenser av å prosjektere deres innflytelse og rivalisering til resten av systemet. Mønstrene er varige, men ikke permanente. Som et grunnlag kan de ha en indirekte effekt på relasjonene mellom stormakter og lokale stater og på samhandlingen mellom statene i en region (Buzan og Wæver 2003: 50). Utviklingen på Balkan er kompleks, og skaper vanskeligheter for integrasjonsprosessen da Serbia kan sees på som et sentrum i en unipolar region som prøves å integreres, i motsetning til andre tidligere kommuniststater i Sentral- og Øst-Europa. Serbia fungerer som et sentrum i en nasjonalistisk unipolar region, med en fiendtlig samhandling statene imellom. Serbias posisjon i den maktpolitiske strukturen, med sin dominerende

stilling i egen region, gir landet et annet utgangspunkt enn i stater hvor integrasjonsspørsmålet har vært mindre kontroversielt. I motsetning til de andre statene i Sentral- og Øst-Europa, har Serbia ikke vært dominert eller følt seg truet av Russland, og ikke hatt det samme behovet for beskyttelse fra Vesten. På samme måte som statene i resten av Sentral-Europa fryktet et dominerende Russland, førte Serbia en dominerende politikk på Balkan. Ved en integrasjon vil Serbia i stor grad bli vesternisert og redusert til periferi. Serbia føler seg truet av omverdenen generelt, og av Vesten spesielt, blant annet på bakgrunn av innflytelsen fra EU og Vesten på oppløsningen av Jugoslavia. I dette henseende har Serbia et større behov for beskyttelse fra Russland for å balansere ut det asymmetriske forholdet mellom seg selv og EU.

EU har møtt på vanskeligheter i sine tilnærminger som følge av ulik definisjon av sikkerhet. For Serbia vil deltagelsen i EU innebære at en gir sin aksept til de normer som gjelder for organisasjonen, og at man må tilpasse seg de maktrelasjoner som gjør seg gjeldene (Kjølberg og Jeppesen 2001:26). I Serbia ble den nasjonale identitet brukt for å legitimere regimet gjennom å sette likhetstegn mellom stat og nasjon på 1990-tallet. I forholdet mellom EU og potensielle medlemsland kan man forvente en etterfølgelse av betingelsene fra EU hvis de er forenlige med den hjemlige maktelitens interesser. For den illiberale makteliten i Serbia på 1990-tallet var betingelsene fra EU i strid med hvordan de kom til makten og hvordan de opprettholder makten. Som en konsekvens kom lokkemidlene fra EU til kort som direkte innflytelse på innenrikspolitiske politikken i Serbia som et illiberale demokrati (Vachudova 2006:17). Dette kan sies å være en av hovedforklaringene på Serbias skjerming fra tilnærmingene fra Vesten. På bakgrunn av Stor-Serbia fra middelalderen, har serberne lenge hatt et rotfestet syn på seg selv som en sterk makt. Deres oppfattelse av seg selv har vært at de er et alternativt sentrum for sin egen periferi. Serbias dominerende stilling i regionen og serbernes høye selvbylde medførte en mulighet for sterke krefter i Serbia til å sikkerhetisere den nasjonale identiteten ved oppløsningen av Jugoslavia på 1990-tallet. Da Vesten og EU, i strid med Serbias ønsker, anerkjente grensene etter oppløsningen av Jugoslavia, tolket serberne dette

som en bekreftelse på bildet de har av seg selv som ofre. Dette har blitt opphetet av den nasjonalistiske eliten som skal beskytte landet mot flere overgrep. Serbias definisjon av vitale interesser har derfor dreid seg om nasjonale identitet og kultur og et vern av disse. Dette har ført til at trusler mot sentrale nasjonale verdier som språk, kultur og religion, har blitt sikkerhetisert. Serbia bærer sterkt preg av denne sikkerhetstenkningen (Kjølberg og Jeppesen 2001:20).

Nasjonalistiske partier og grupperinger vokste frem gjennom de nasjonalistiske politikeres henvendelser til befolkningens patriotisme. Eliten i Serbia fremstilte kjernenasjonen som svekket og underutviklet som et resultat av tidligere diskriminering og undertrykkelse, til tross for at de var den dominerende nasjonen i multinasjonale Jugoslavia. For å rette på dette fremsetter nasjonalistene seg retten til, og ansvar for, å beskytte og fremme kjernenasjonens kulturelle, økonomiske, demografiske og politiske interesser (Brubaker 1996:104). Serbias sikkerhetstenkning, med det sterke vernet av de nasjonale verdiene, førte med dette til at Serbias befolkning i starten ikke traktet etter en tilnærming til EU, da det medfører en vesternisering av nasjonen. For dem er egne verdier likeså bra som EU sine. Sikkerhetiseringen av den nasjonale identitet og beskyttelse av kulturell egenart fra vesterniseringen fra Europa fører til et behov for et steilere ”vi-dem”-skille mot Europa.

Det nye regimet som fulgte i etterkant av Milosevic endret interessene til den hjemlige makteliten, og muliggjorde integrasjon da EU utviklet denne strategien som en ny politisk tilnærming. Men fortsatt gjorde den nasjonale identitet dette vanskelig. Identiteter formes og endres over tid. Det sterke fokuset på etniske grupper er en del av deres identitet og stikker derfor dypt. Serbia var fortsatt sterkt preget av perioden under Milosevic, med dårlig økonomi, korrupsjon og vanstyre, og sterkt preget av nasjonalismen og nasjonalistisk propaganda. Den nye regjeringen sto ovenfor utfordringen ved å implementere tøffe økonomireformer og å fjerne gruppene som kontrollerte den serbiske økonomien. I denne sammenheng vokste det frem utfordringer ved å opprettholde en støtte fra befolkningen under gjennomføringen av

reformene og å hindre potensielle populistiske og nasjonalistiske reaksjoner når forventningene om økonomisk velstand ble slått ned på (Bugajski 2001:27). Nasjonalisters promotering av antiminoritetsprogrammer og populistisk propaganda, selv når de er i opposisjon, kan klinge godt for deler av en befolkning som opplever harde økonomiske nedgangstider (Bugajski 2001:11).

Nasjonalisme vokste på bakgrunn av dette frem som den dominerende skillelinje i dannelsen av det serbiske partisystemet, hvor valget står mellom nasjonalistene og de som ønsker en tilnærming til Europa. Som eneste skillelinje fører dette til en polarisering av samfunnet, og en deling i befolkningen. En deltakelse i EUs integrasjon medfører både kostnader og fordeler som begge kan fremstilles som nasjonale interesser. Det er nasjonalistene som står for den største motstanden med sin vekt på forsvar av den nasjonale identitet, hvor en del av EU sine betingelser står i strid med nasjonale verdier. Kosovospørsmålet er det sentrale spørsmålet i forhold til EU-medlemskapet, og står derfor sentralt i den serbiske innenrikspolitikken, noe som har ført til en polarisering av befolkningen lagsmed en skillelinje angående EU-medlemskap. Den tidligere nevnte spørreundersøkelsen fra 2005 viste at et flertall av befolkningen ønsker en integrasjon med EU, og at støttespillere for alle hovedpartiene, inkludert de radikale og Milosevics SPS, er for en integrering med EU. Alle partier vil inn i EU, men spørsmålet er hvordan, med eller uten Kosovo (EUbusiness.com 2009). På grunn av plassen Kosovo har i den serbiske nasjonale myte ser serberne på et tap av området som et tap av en del av deres identitet. Det vil være et knekk for den kollektive nasjonale stolthet og gå sterkt ut over egenverdi og selvrespekt for ethvert individ som identifiserer seg selv med nasjonen, og fremkaller derfor følelsesmessige reaksjoner (Batt 2005:65). De pro-vestlige argumenterer i likhet med nasjonalistene for nasjonale interesser. Her blir EU-tilknytningen sett på som en løsning på de problemene på Balkan, og de ønsker derfor ikke å knytte det betente kosovospørsmålet med spørsmålet om EU-medlemskap. Integrasjon med EU gir Serbia nye muligheter for en økonomisk og sosial utvikling og en demping av nasjonale motsetninger. Gjennom denne skillelinjen har selve spørsmålet om EU-

medlemskap spilt en rolle i partipolitikken i Serbia. Innenrikspolitikken ble her retningsgivende for den serbiske utenrikspolitikken.

Den nasjonale identitet er fremdeles sterk. I denne forbindelse har en stor del av befolkningen også hatt problemer med et samarbeid med ICTY. EU understreker gang på gang at den viktigste betingelsen og hinderet for Serbias medlemskap, er deres svake samarbeid med ICTY. Serbias sikkerhetisering av den nasjonale identitet har for serberne legitimert en anvendelse av midler som for andre stater fremstår som illegitime og som er i strid med internasjonale normer (Kjølberg & Jeppesen 2001:21). De alvorlige krigsforbrytelsene begått av serbere har blitt rettfærdiggjort under en slik sikkerhetisering. Serberne ønsket ikke en utlevering av personer som kjempet for nasjonen. På samme måte som ved sanksjonene, har omverdenens involvering på dette området igjen trigget serbernes følelser som syndebukker, da de mener at de har måttet tatt en urettmessig stor del av skylden for hendelsene under balkankrigene. Hvis serberne innrømmer sin del av ansvaret for hva som hendte i det tidligere Jugoslavia vil dette også gå sterkt utover Serbias moralske krav på Kosovo i deres egne øyne (Batt 2005:65).

Valgene i Serbia i 2008 demonstrerte at befolkningen fortsatt er svært delt, både politisk og ideologisk, i holdningen til EU (Kosic 2008:1). Velgerne stilte seg delt mellom de to ulike politiske leirene som valget symboliserte, ettersom stemmen gikk til de demokratiske eller de radikale nasjonalistiske partiene i parlamentsvalget. Ved presidentvalget i januar 2008, ble Tadic nummer to i den første valgrunden med 35,4 prosent av stemmene mot 39,4 prosent til Nikolic. Nikolic var på daværende tidspunkt lederen av Det radikale parti. I den andre valgongangen 3. februar fikk Tadić 51 prosent av stemmene mot Nikolic sine 49 prosent, og Tadic fortsatte som president i Serbia. Denne mentale delingen i befolkningen medfører vanskeligheter med utleveringer av serbiske etterlyste til ICTY. De politiske lederne nøler med utleveringene da nasjonalistene lett kan spille på dette for å øke tilslutningen til sine partier. Dermed spiller nasjonalisme fortsatt inn som en viktig faktor for serberne, trass samarbeidet med nabostatene og tilnærmingen til resten av Europa. Partiene står

friere til å føre en pro-europeisk utenrikspolitikk når grensespørsmålene blir løst, i motsetning til når nasjonalistene kan sette spørsmålstegn ved politikernes nasjonale lojalitet. Når usikkerheten omkring grensene har blitt løst, gir dette en mulighet for partiene å fokusere på blant annet økonomiske problemer. Jo mindre en spiller på nasjonalisme, jo sterkere blir opposisjonen i land i det tidligere Jugoslavia hvor nasjonalitet har hatt en stor betydning (Woodward 2000:6).

Det ikke fremdeles ikke kommet til noen enighet angående Kosovos grenser. Russlands innflytelse har gjort Serbia mindre avhengig av EU og rettet med dette noe opp i den asymmetriske balansen mellom EU og Serbia. Umiddelbart etter Sovjetunionens oppløsning var russisk utenrikspolitikk sterkt pro-vestlig orientert med vekt på tett samarbeid for å løse regionale og globale utfordringer. Gradvis skjedde det imidlertid en reorientering i retning av større vektlegging av russiske nasjonale interesser da Putin kom til makten (Kolstø 2009). Med Russlands reorientering av sine utenrikspolitiske interesser, har de igjen blitt en av Serbias viktigste internasjonale støttespillere. Russiske myndigheter, som støtter Serbias motstand til et uavhengig Kosovo, har uttalt at land som støtter uavhengighet for Kosovo, samtidig bryter folkeretten. I et møte mellom Serbias utenriksminister og Russlands minister for nødssituasjoner¹⁰ i Beograd 3. april 2009, kom de med en felles uttalelse om nødvendigheten av å forbedre deres økonomiske samarbeid. Samtidig understreket de at Serbia og Russland deler holdningen i kosovospørsmålet, og vil i den forbindelse engasjere seg for å forsvare internasjonal lov (SerbianGovernment.rs 2009). Problemene omkring Kosovo blir av EU forsøkt løst uavhengig av forhandlinger om videre integrering. Likevel kan støtten fra Russland påvirke serbere ved å flytte fokuset fra oppfyllelse av betingelsene fra EU og forlenge prosessen da har støtte fra Russland.

¹⁰ Russian Minister for Emergency Situations

6.2.1 Oppsummering

På bakgrunn av serbernes sikkerhetisering av den nasjonale identitet står stridsspørsmålene Kosovo og utleveringer til ICTY som et hinder for Serbias integrering med EU, tross et ønske fra store deler av befolkningen og partiene om et EU-medlemskap.

6.3 utfordringer for EU som utenrikspolitisk aktør

EUs konfliktforebygging på Balkan kan knyttes opp mot unionens utenrikspolitikk generelt. Med sin erfaring med integrering og mekanismer for samarbeid har EU et bra utgangspunkt for å møte den nye type utfordringer som følger med det utvidende sikkerhetsbegrepet, til å utvikle en effektiv politikk innen kontroll og beskyttelse både mellom medlemslandene og globalt (Avery 2006:113). For at integrering som virkemiddel skal fungere effektivt, er felles interesser en svært viktig faktor i en sikkerhetspolitisk sammenheng i forholdet mellom sentrum og periferi. Dersom viktige aktører i periferien ønsker å knytte seg til sentrum, medfører dette at de er mottagelige for sentrums interesser. De tilpasser seg om mulig disse, da det øker muligheten for å bli knyttet til sentrum (Kjølberg 2004:16). Når periferien ønsker å bli integrert, kan EU sette betingelser for Serbia. Serbia går langt i å etterleve betingelsene fra EU. Men på grunn av de innenrikspolitiske forholdene knyttet hovedsakelig til forholdet mellom kosovospørsmålet og EU-medlemskap, skaper dette problemer med å etterleve alle betingelsene fra EU. På bakgrunn av følelsene kosovospørsmålet vekker i befolkningen, blir det vanskelig for den politiske ledelsen å foreta utleveringer til ICTY til tross for at et EU-medlemskap er ettertraktet. Ved en utlevering, vil det i valg kunne bli trukket frem av nasjonalistene og satt spørsmål ved de pro-vestlige politikernes nasjonale lojalitet. Utleveringene til ICTY vil dermed være problematisk å etterfølge for den liberale regjeringen i Serbia. Utleveringen av de etterlyste serberne har lenge stått som en absolutt betingelse fra EU for å videreføre integrasjonsprosessen. For å overkomme dette hinderet, er ICTY og et flertall av medlemsstatene villige til å gå videre i prosessen på tross av den manglende etterfølgelsen. Men dette har skapt problemer innad i EU da Nederland ikke går med

på en slik bestemmelse og lagt ned et veto. Også andre problematiske sider ved en EU-utvidelse som et sikkerhetspolitisk virkemiddel har satt ned farten på Serbias integrasjonsprosess.

Da Konstitusjonen¹¹ ble vedtatt i 2004 ble det opprettet en ny stilling som utenriksminister og visepresident i kommisjonen, der den tidligere spanske utenriksminister og generalsekretær i NATO, Javier Solana ble tilsatt. Dette var begynnelsen på institusjonaliseringen av samarbeidet innenfor utenriks- og sikkerhetspolitikken. Samarbeidet hadde tidligere et sterkt preg av å bli utformet gjennom forhandlinger mellom statslederne hvor de på toppmøter inngikk kompromisser som vanskelig gav føring for den videre politikk de enkelte land førte (Claes og Førland 2004:110). Utenrikspolitikken til EU representerer en del av utenrikspolitikken til alle medlemsstatene, og blir finansiert gjennom nasjonale bidrag inn i budsjettet til EU. Fortsatt er mye av utenrikspolitikken håndtert av medlemslandene selv, ved hjelp av egne ressurser. Det er vanskelig å handle i felles interesser, særlig med land som tradisjonelt har en meget høy utenrikspolitisk profil (Kristoffersen 2002:163).

ESS er ikke hva man kan kalle en formell strategi, men en retningslinje for medlemslandene for å hjelpe dem å komme over uenighetene og å finne en felles plattform. (Deighton 2006:28). Til tross for utformingen av det felles strategidokumentet, betyr ikke dette at EU snart har en felles utenriks- og sikkerhetspolitikk. Til det er splittelsen mellom EU-landene for stor, særlig når det gjelder utenrikspolitikken (Claes og Førland 2004:113). Medlemsstatene forplikter seg til aktivt og lojalt støtte det felles utenriks- og sikkerhetspolitiske samarbeidet, med en gjensidig solidaritet. Statene plikter selv å ta ansvar for at deres nasjonale politikk er i overensstemmelse med felles holdninger innenfor EU (Kristoffersen 2002:157).

¹¹ Traktat undertegnet i Roma den 29. oktober 2004, omtalt som EUs Konstitusjon.

Politisk sett var en hovedbegrunnelse for utvidelsen å bidra til å styrke og forankre overgangen til liberale demokratier i de sentral- og østeuropeiske statene. Men utvidelsen var også noe kontroversiell da den ville gå på bekostning av en dypere integrasjon mellom medlemslandene (Bakke og Sitter 2006:228). Utvidelsen har økt antallet deltakere rundt samtlige forhandlingsbord og brakt flere politikere med egne, nasjonale prioriteringer, interesser og behov inn i EU. Dette vanskeliggjør en allerede tungrodd beslutningsprosess og utfordrer EUs eksisterende strukturer og indre styringssystem (Bundt 2007:9). Og EU har nå skjerpet kravene for egen evne til å fordøye nye medlemsland og til reformer i framtidige medlemsland (Bundt 2007:2). Landene på Vest-Balkan vil måtte gjøre langt mer blant annet for å bekjempe korrupsjon og organisert kriminalitet enn de ti øst- og sentraleuropeiske landene som allerede er medlemmer (Bundt 2007:7).

Alle EU-land og EU-parlamentet må gi sin samtykke til en utvidelse av EU. Strategidokumentet forsøker å reformere institusjonene innen EU gjennom å sette felles fokus for prioriteringer. Manglende utenrikspolitisk handlekraft på Balkan på 1990-tallet kan sees i sammenheng med EUs krav om enighet mellom medlemslandene før et standpunkt tas. Ønsket om en reformasjon av institusjonene er sterkt, men forsøket på dette bremses opp da Frankrike og Nederland i nasjonale folkeavstemninger stemte nei til den nye EU-konstitusjonen sommeren 2005. Både franskmenn og nederlendere oppga EUs utvidelsesplaner som en hovedgrunn til å stemme nei til grunnloven. Hele 46 prosent av franske nei-velgere oppga frykt for at nye utvidelser skulle medføre økt arbeidsledighet (Bundt 2007:8). En hovedutfordring for de eldste medlemslandene er at unionens utvidelser i tid faller sammen med globaliseringen av verdensøkonomien. I kampen om nyetableringer og investeringer taper mange gamle EU-land arbeidsplasser både til Sørøst-Asia og til de nye EU-medlemmene. Spesielt sterkt er effekten i tradisjonelle industriland som Frankrike og Tyskland, hvor skatte-, avgifts- og lønnsnivået fortsatt er meget høyt. Parallelt søker billig østeuropeisk arbeidskraft vestover. Under EU-toppmøtet i desember 2006 ble EUs stats- og regjeringssjefer enige om å bremse takten i utvidelsesprosessen. Ingen dato ble satt for nye utvidelser. Ifølge Eurobarometer, EUs meningsmålingsinstitutt,

støtter bare 45 prosent av EU25s 450 millioner innbyggere nå nye utvidelser og bare 31 prosent og 28 prosent i henholdsvis Frankrike og Tyskland. Oppfatningen av utvidelsen som en trussel mot egne arbeidsplasser, lønnsnivå og velferdsgoder bidratt til å skape en mer negativ holdning til utvidelsen blant innbyggerne i EU15 (Bundt 2007:8).

Kravet om enighet skaper problemer i sammenheng med en inngåelse av SAA med Serbia når det er uenigheter i oppfattelsen av Serbias samarbeid med ICTY. Flertallet i Serbia ønsker av økonomiske og sosiale grunner et medlemskap med unionen raskt mulig. Tross dette fører serbisk nasjonalisme til et haltende samarbeid med ICTY, som fra EU sin side er et satt opp som en absolutt betingelse for et medlemskap. Likevel viser det seg at de fleste medlemslandene i EU er villig til å lempe på denne betingelsen. EU fremsatte in 2008 ønsket om å inngå avtale med Serbia uten at alle serbiske forpliktelser ovenfor domstolen i Haag er blitt oppfylt, da det holder at de viser de er samarbeidsvillige selv uten en utlevering av Ratko Mladic. Men Nederland er ikke villig til å gå med på dette, og la ned veto. Nederland har uttalt at de ikke vil ratifisere SAA før Ratko Mladic er anholdt av ICTY. I september 2008 frøs de den handelsrelaterte delen av SAA med Serbia. Dermed blir integreringsprosessen stoppet opp nok en gang. Videre blir Serbia anbefalt å vente med en søknad på medlemskap på dette tidspunktet, trolig fordi det vil skape problemer for EU da de gjennom sine uenigheter innad vanskelig kan fremstå som en enhetlig aktør.

6.3.1 Oppsummering

Medlemslandenes problemer med å samle seg skaper vanskeligheter for integrasjonsprosessen. Serbias store problemer med å etterkomme betingelsen om utlevering av etterlyste serbere til ICTY fører til at det store flertallet av medlemsstatene i EU å overkomme dette ved å lempe på betingelsene, til tross for at disse betingelsene frem til da sto som absolutte betingelser for Serbia. Dette skaper problemer da Nederland vil holde fast på Serbias etterfølgelse av betingelsene, og reglene om enstemmighet fører til at de legger veto. Negative økonomiske følger av en videre utvidelse av EU er også en medvirkende årsak til indre problemer i EU, da

EU-konstitusjonen ble nedstemt i nasjonale folkeavstemminger i Frankrike og Nederland. På bakgrunn av dette utsetter EU den videre integrasjonsprosessen med EU og Serbia må vente på en ytterlig tilnærming til EU.

7. Konklusjon

Tema for denne oppgaven har vært forholdet mellom EU og Serbia. Formålet med studien har vært å vurdere effektiviteten av de ulike virkemidlene EU har tatt i bruk ovenfor Serbia i forsøket på å øke egen sikkerhet, og å se på hvorfor dette har vært så vanskelig. Dette ledet til to problemstillinger. Den første problemstillingen lyder: *Hvilke virkemidler bruker EU ovenfor Serbia for å fremme egen sikkerhet, og hvor hensiktsmessige har disse vært?* Serbia har skilt seg ut som en spesielt utfordrende stat for EU å integrere. Det har dermed vært sentralt å se nærmere på bakgrunnen for dette. Problemstilling nummer to: *Hvorfor har det vært så vanskelig for EU å integrere Serbia?*

For å besvare problemstillingene valgte jeg å ta for meg den historiske utviklingen av forholdet mellom Serbia og EU. Jeg anså det også som nødvendig å gi en mer omfattende oversikt over Serbias historiske utvikling for å gi en mer presis tolkning av Serbias utenrikspolitiske adferd. Den empiriske utviklingen ble tolket i lys av relevante begreper og teorier på fagfeltet.

7.1 Resultatene av analysen

7.1.1 Hvilke virkemidler bruker EU ovenfor Serbia for å fremme egen sikkerhet, og hvor hensiktsmessige har disse vært?

EU har tatt i bruk ulike virkemidler i forsøket på å håndtere ustabiliteten fra nabostaten Serbia. På starten av 1990-tallet hadde EU få virkemidler å spille på ovenfor Serbia, og de lyktes derfor ikke med å stabilisere situasjonen på Balkan. Så lenge de ikke kunne påvirke gjennom integrering, måtte en ta i bruk andre virkemidler, som sanksjoner i form av økonomiske og diplomatiske virkemidler. Tidlig i 1990-årene beveget Balkan seg i retning av å bli et eget regionalt sikkerhetskompleks. Men fra midten av 1990-tallet utviklet Balkan seg til å bli et subkompleks til det europeiske regionale sikkerhetskomplekset da EU endret strategi fra skjerming til stadig mer påvirkning i forholdet til Serbia. EUs forsøk på å endre sin periferi var lite hensiktsmessig da det isteden bidro til konflikter og ustabilitet i

Serbia. Dominerende kreftene i Serbia, så på tilnærmingen som en trussel. Serbia svarte på tilnærmingene fra EU og resten av det internasjonale samfunnet med å føre en avskjermingspolitikk.

Konflikten i Kosovo bidro til å styrke samarbeidet mellom EU-landene ved en videreutvikling av en mer omfattende felles utenrikspolitikk. Behovet for å stabilisere Balkan førte til en omfattende regional tilnærming, med vekt på utvikling av demokratiske institusjoner og regionalt samarbeid som konfliktforebyggingsstrategi. Involveringen på Balkan gjennom den regionale tilnærmingen førte til en gradvis endring av de innenrikspolitiske forholdene i Serbia, som resulterte i et regimeskifte. Påvirkningen fra EU gjennom den regionale tilnærmingen hadde dermed effekt da den bidro til å endre de innenrikspolitiske forholdene.

Utviklingen av EUs utenrikspolitikk og det økende fokuset på Balkan i etterkant av konflikten i Kosovo førte også til at EU i 2003 utviklet en europeisk sikkerhetsstrategi og åpnet for en fremtidig serbisk integrasjon med EU. Når periferien ønsker å bli integrert, kan EU sette betingelser for Serbia. Serbia går langt i å etterleve betingelsene fra EU. Den regionale tilnærmingen i form av assosiasjonsprosessen og partnerskapsavtalen i forbindelse med forberedelser for integrering, har ulike mekanismer innebygget i forbindelse med betingelsene. Disse mekanismene hjelper Serbia i transformasjonen til en mer stabil stat. Av disse mekanismene la jeg i oppgaven vekt på hjelpen fra EU til demokratisering innenfra, regionalt samarbeid, asymmetrisk avhengighet og globalisering. Umiddelbart etter regimeendringen beveget Serbia seg mot Europa og et EU-medlemskap gjennom politiske og økonomiske reformer. For at integrering som virkemiddel skal fungere effektivt, er felles interesser en svært viktig faktor i en sikkerhetspolitisk sammenheng i forholdet mellom sentrum og periferi. En stor del av befolkningen i Serbia ønsker medlemskap i EU, men betingelsene blir bare delvis oppfylt da befolkningen er delt i synet på betingelsene satt av EU for å fortsette integrasjonen. Integrasjon som virkemiddel viste i perioden stor effektivitet, men innenrikspolitiske forhold i Serbia

skaper problemer med etterfølgelsen av alle betingelsene og senket farten på integrasjonsprosessen noe.

EUs utenriks- og sikkerhetspolitikk består nå av et bredt sett av virkemidler. Jeg argumenterer i analysen for at EUs mulighet for å tilby stater integrasjon og andre former for regional tilknytning har skilt seg ut som særdeles hensiktsmessige virkemidler. Denne strategien ovenfor Serbia har hatt størst påvirkning på stabiliseringen av Serbia gjennom utvikling av mekanismer gjennom avtaler i forberedelsen av EU-medlemskap.

7.1.2 Hvorfor har det vært så vanskelig for EU å integrere Serbia?

Dette spørsmålet har ikke et enkelt entydig svar. Bakgrunnen for Serbias standhaftighet starter allerede i middelalderen, gjennom oppbyggingen av en sterk kulturell nasjonal identitet. Historieskrivning har blitt brukt som en identitetsskapende strategi som den kollektive identitet bygger på. Når regimet ikke kunne legitimere seg på annen måte, grep det til tradisjonell serbisk nasjonalisme. Milosevic spilte på gamle og dype følelser i den serbiske nasjonen. På denne måten foregikk det en sikkerhetisering av den nasjonale identiteten. Gjennom det serbiske regimets sikkerhetisering av den nasjonale identitet, hvor kulturen ble definert som en vital interesse, ble det skapt et skarpt "vi-dem"-skille i forholdet til EU og Vesten. Dette ble forsterket ytterligere av det internasjonale samfunnets reaksjoner på oppløsningen av Jugoslavia og krigene som fulgte. Befolkningen i Serbia så dette som en bekreftelse på serbernes historiske skjebne som syndebukker og ofre. Gjennom sikkerhetiseringen av den nasjonale identiteten, sterkt hjulpet frem av regimets mediekontroll, var det liten interesse for oppbygging av en opposisjon og en tilnærming til Europa, de så på sine egne verdier som bedre. Dette kan sees i et sentrum-periferi perspektiv i tråd med sentrum-periferi modellen jeg presenterte i teorien. Periferien ønsker ikke påvirkning fra sentrum, da de kulturelle avstandene er for store og det for eliten er lite å oppnå i utvikling av et forhold med sentrum. Skjerming blir da en naturlig strategi. Jeg her også her trukket frem at Serbia som et sentrum i en nasjonalistisk unipolar region, med en fiendtlig samhandling statene

imellom ikke har en sikkerhetspolitisk interesse av å bli absorbert av Europas regionale sikkerhetskomplesks.

I etterkant av regimeskiftet ønsker en stor del av befolkningen en integrering med EU med de godene dette medfører, blant annet da de etter vedvarende økonomisk vanskeligheter vil få hjelp til en økonomisk oppbygging av staten. Men tross dette ønsket om en integrering skaper betingelsene EU setter store problemer for Serbia. Betingelsene medfører et samarbeid med ICTY og en oppgivelse av Kosovo. Dette står sterkt i strid med Serbias sterke vern om sine kulturelle verdier, og skaper en polarisering i befolkningen, spesielt synlig ved valg. Delingen av befolkningen medfører vanskeligheter for politikerne med utlevering av ettersøkte serbere til Haag vanskelig. Ved en utlevering går dette imot ønsket til en stor del av befolkningen, som kan utnyttes av nasjonalistene ved valg i søken etter stemmer.

Kosovospørsmålet og utleveringer til ICTY er spesielle stridsspørsmål som står som et hinder for Serbias integrering med EU, da utleveringen av de ettersøkte serberne var en absolutt betingelse fra EU. For å overkomme dette hinderet, er et flertall av medlemsstatene i EU villige til å gå videre i prosessen på tross av den manglende etterfølgelsen. Men dette har skapt problemer innad i EU da Nederland ikke går med på en slik bestemmelse og har lagt ned et veto. Vanskelighetene ved EU-integrasjon ligger dermed i dag i stor grad hos medlemsstatene og deres vanskeligheter med å føre en enhetlig politikk. Negative følger av en ytterligere utvidelse av EU skaper også problemer og var en av hovedgrunnene til at Frankrike og Nederland i nasjonale folkeavstemninger stemte nei til den nye EU-konstitusjonen sommeren 2005.

Studien har vist at forklaringen på adferden til Serbia i henhold til EU er kompleks, et resultat av århundrerlang utvikling av den serbiske kulturelle nasjonalitet og nasjonalistiske politikeres dyrking av denne identiteten. Jeg vil likevel trekke frem betydningen Kosovos suverenitetsspørsmål og betingelsen fra EU om en utlevering til ICTY som spesielle stridsspørsmål som konkret har vært avgjørende for vanskelighetene EU har møtt på i forsøkene på en tilnærming og integrering. Bakgrunnen for dette er de sterke følelsene Kosovo vekker i befolkningen og

betydningen dette fikk for stemmegivningen ved valg. Utleveringene til ICTY har stått ut som det største hinderet for Serbias integrering med EU, tross flertallets ønsker både i Serbia og i medlemsstatene i EU for en integrering.

Kildeliste

- Abramowitz, Morton (2000). "Chapter two: Evaluating the international communitys policies", s.13-14 i Dimitrios Triantaphyllou (red.): *Evaluating Serbia*. Paris: EU, Institute for Security Studies. Occasional Papers, nr. 19. Tilgjengelig på: URL:www.weu.int/institute/
- Andersen, Svein S. (1997). *Case-studier og generalisering: Forskningsstrategi og design*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Avery, Graham (2006). "Securing Europe after enlargement", kap. 9 i Anne Deighton og Victor Mauer (red): *Securing Europe? Implementing the european security strategy*. Zurich: ETH, Center for Security Studies. Tilgjengelig på: URL:<http://e-collection.ethbib.ethz.ch/view/eth:29012>
- Bakke, Elisabeth (1994). "Balkan – Europas kruttønne", *Schola* 2 (4): 34–39.
- Bakke, Elisabeth (1995). "Mot ein europeisk identitet?", *Tidsskrift for samfunnsforskning* 4:467-491.
- Bakke, Elisabeth og Nick Sitter (2005). "*National Self-determination or National Interest? The National Argument in the Norwegian EU Membership Debate*". Presentert på den tretende nasjonale fagkonferansen til statsvitenskap, UiO. Hurdalssjøen, 5. – 7. januar 2005. Konferansenotat.
- Bakke, Elisabeth (2006). "Innleiing" i Elisabeth Bakke (red.). *Sentral-Europa og Baltikum etter 1989*. Oslo: Det norske Samlaget.
- Bakke, Elisabeth og Nick Sitter (2006). "Østutvidelsen – Sentral-Europa, Baltikum og EU" i Elisabeth Bakke (red.). *Sentral-Europa og Baltikum etter 1989*. Oslo: Det norske Samlaget.
- Batt, Judy (2005). *The question of Serbia*. Paris: EU, Institute for Security Studies. Chaillot Paper, nr. 81. Tilgjengelig på: URL:www.iss-eu.org
- Bendiek, Annegret (2006). "Cross-Pillar Security Regime Building in the European Union: Effects of the European Security Strategy of December 2003", i *European Integration online Papers* [online]. – Vol. 10, nr. 9. – Tilgjengelig på: URL:<http://eiop.or.at/eiop/texte/2006-009a.htm>
- Brubaker, Rogers (1996). *Nationalism reframed. Nationhood and the national question in the New Europe*. Cambridge: University Press.

-
- Bugajski, Janusz (2001). *Facing the Future: The Balkans to the year 2010*. Bonn: Center for European Integration Studies, University of Bonn. Zei Discussion Paper. Tilgjengelig på: URL:<http://aei.pitt.edu/211/>
- Bundt, Kate H. (2007). *Muligheter og utfordringer for et utvidet EU*. Oslo: Norsk Utenrikspolitisk Institutt. Tilgjengelig på: URL:http://hvorhenderdet.nupi.no/artikler/2006_2007__1/muligheter_og_utfordringer_for_et_utvidet_eu
- Buzan, Barry og Ole Wæver (2003). *Regions and powers. The structure of international security*. Cambridge: University Press.
- Claes, Dag Harald og Tor Egil Førland (2004). *Europeisk integrasjon*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Cvijic, Srdjan (2009). *The new Serbia? Fast forward towards the EU?* Brussel: European Policy Centre. Tilgjengelig på: URL:http://www.epc.eu/TEWN/pdf/14631245_The%20new%20Serbia.pdf
- Countryman, Thomas S. (2000). "Chapter two: Evaluating the international community's policies", s.15-18 i Dimitrios Triantaphyllou (red.): *Evaluating Serbia*. Paris: EU, Institute for Security Studies. Occasional Papers, nr. 19. Tilgjengelig på: URL:www.weu.int/institute/
- Deighton, Anne (2006). "Foreign policy and the European Union's security strategy", kap.1 i Anne Deighton og Victor Mauer (red): *Securing Europe? Implementing the european security strategy*. Zurich: ETH, Center for Security Studies. Tilgjengelig på: URL:<http://e-collection.ethbib.ethz.ch/view/eth:29012>
- EUbusiness.com, *Serbia at the crossroads over its european future* (2009, februar 3) [online]. - URL:<http://www.eubusiness.com/news-eu/1205063224.74/>
- Euractiv.com, *EU-Western Balkans relations* (2008, november 2) [online]. - URL:<http://www.euractiv.com/en/enlargement/eu-western-balkans-relations/article-129607>
- Euractiv.com, *Serbia told to hold back EU application* (2009, februar 15) [online]. - URL:<http://www.euractiv.com/en/enlargement/serbia-told-hold-back-eu-application/article-179287>
- Europa.eu, *The Stabilisation and Association Process: the Western Balkans* (2009a, januar 27) [online]. - URL:<http://europa.eu/scadplus/leg/en/s05055.htm>
- Europa.eu, *The Stabilisation and Association Process*, (2009b, februar 6) [online]. - URL:<http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/r18003.htm>
- Europakommisjonen.no, *Et strategisk konsept for EU* (2009, februar 8) [online]. - URL:http://www.europakommisjonen.no/eu_global_player/strateg.htm

Europaveien.no, *Maastricht-traktaten* (2009, januar 27) [online]. -
URL:<http://europaveien.no/shownewsintro.asp?bransje=0&cat=150&id=714>

Hellevik, Ottar (2002). *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget.

ICG: *After Milosevic. A practical agenda for lasting Balkans peace*. Brussel: International Crisis Group Press, 2001. (ICG Balkans Report, 108.)

Jackson, Robert og Georg Sørensen (2003). *Introduction to international relations theories and approaches*. Oxford: Oxford University Press.

Judah, Tim (2000). "Chapter one: The situation today in Serbia", s.1-4 i Dimitrios Triantaphyllou (red.): *Evaluating Serbia. Paris: EU, Institute for Security Studies*. Occasional Papers, nr. 19. Tilgjengelig på: URL:www.weu.int/institute/

Kjølberg, Anders og Morten Jeppesen (2001). *En modell for sikkerhetstenkning etter den kalde krigen*. Kjeller: Forsvarets Forskningsinstitut. Rapport-2001/04595.

Kjølberg, Anders (2004). *EUs sikkerhetslogikk*. Kjeller: Forsvarets Forskningsinstitut. Rapport-2006/01857.

Kristoffersen, Torgrim (2002). *Samarbeid og sikkerhet i Europa*. Oslo: Folk og Forsvar.

Kolstø, Pål. "Russland – etter Sovjetunionen" (2009, mars 8) [online]. –
URL:http://www.snl.no/Russland/etter_Sovjetunionen

Kosic, Mirjana (2008). "Editorial", s.1 i Mirjana Kosic (red.): *Prospect for EU integration. Conditionality – an obstacle or a motivation*. Beograd: Beograd NGO center, eObserver. Tilgjengelig på: URL:<http://www.ngo-center.org/assets/download/eobserver/0807eObserverNo4.pdf>

Matlary, Janne Haaland (2006). *Values and weapons. From humanitarian intervention to regime change?* Hampshire: Palgrave Macmillan.

Mingst, Karen A. (2004). *Essentials of international relations*. New York: W.W. Norton & Company.

Mfa.yu, "Serbia- European Union Relations and Cooperation", *Ministry of Foreign Affairs, Serbia, EU-integration* (2008, september 9) [online]. –
URL:http://www.mfa.gov.yu/Policy/Priorities/integration_EU_e.html

Mønnesland, Svein (2006a). *Før Jugoslavia og etter*. Oslo: Sypress forlag.

Mønnesland, Svein (2006b). "Slovenia – fra føderasjon til union" i Elisabeth Bakke (red.). *Sentral-Europa og Baltikum etter 1989*. Oslo: Det norske Samlaget.

-
- Mønnesland, Svein og Gunhild Lurås. ”Serbia og Montenegro – historie” (2009, april 17) [online]. – URL:http://www.snl.no/Serbia_og_Montenegro/historie
- Rondos, Alex (2000). “Chapter two: Evaluating the international communitys policies”, s.19-22 i Dimitrios Triantaphyllou (red.): *Evaluating Serbia*. Paris: EU, Institute for Security Studies. Occasional Papers, nr. 19. Tilgjengelig på: URL:www.weu.int/institute/
- SerbianGovernment.rs, *Serbia Russia relations to be improved* (2009, april 5) [online]. - URL:<http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id=54729&q=russia>
- Seio.sr, *Citizens of Serbia want to join the EU*, The EU Integration Office (2009, januar 30) [online]. – URL:<http://www.seio.sr.gov.yu/code/navigate.asp?Id=106#775>
- Snl.no, ”Jugoslavia” (2009, februar 29) [online]. – URL:<http://www.snl.no/Jugoslavia>
- Snl.no, ”Serbia – samfunn og kultur” (2009, februar 26) [online]. - URL:http://www.snl.no/Serbia/samfunn_og_kultur
- Solana, Javier (2003). *A Secure Europe in a better world*. Thessaloniki: EU, Europarådet.
- Stabilitypact.org, ”About the stability Pact”, Stability Pact for South Eastern Europe (2009, januar 27) [online]. - URL:<http://www.stabilitypact.org/>
- Statsvitenskapelig leksikon*. Østerud, Øyvind m.fl (red.). Oslo: Universitetsforlaget, 1997.
- Stortinget.no, *den Vesteupeiske Unions Forsamling* (2009, januar 27) [online]. - URL:<http://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Organene/Internasjonalt/Den-Vesteupeiske-Unions-Forsamling-VEU/>
- The Stabilisation and Association process for South East Europe*. Brussel: Commission of the European Communities, 2002. Rapport 02:1.
- Triantaphyllou, Dimitrios (2000). “Summary”, s.vii-ix i Dimitrios Triantaphyllou (red.): *Evaluating Serbia*. Paris: EU, Institute for Security Studies. Occasional Papers, nr. 19. Tilgjengelig på: URL:www.weu.int/institute/
- Vachudova, Milanda Anna (2006). ”*Democratization in postcommunist Europe: Illiberal regimes and the leverage of international actors.*” North Carolina: University of North Carolina, Center for European Studies. Arbeidsnotat, nr. 139. Tilgjengelig på: URL:<http://aei.pitt.edu/9023/>
- Woodward, Susan (2000). “Chapter one: The situation today in Serbia”, s.5-10 i Dimitrios Triantaphyllou (red.): *Evaluating Serbia*. Paris: EU, Institute for Security Studies. Occasional Papers, nr. 19. Tilgjengelig på: URL:www.weu.int/institute/

Wæhle, Espen. "Globalisering" (2009, mars 25) [online]. -
URL:<http://www.snl.no/globalisering>

Yavas, Gökçen (2009). "*European Union`s policies towards the Western Balkans: From power politics to conflict prevention.*" Beykent: Beykent University, department of international relations. Arbeidsnotat.

Yin, Robert K. (2003). *Case study research: design and methods*. 2nd ed. London: Sage.

Østerud, Øyvind (2002). *Statsvitenskap. Innføring i politisk analyse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Årlig rapport ICTY, Report of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991. New York: FNs generalforsamling og FNs sikkerhetsråd, 2002. (02-58215)

Årlig rapport ICTY, Report of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991. New York: FNs generalforsamling og FNs sikkerhetsråd, 2008. (08-44882)